

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Krimināltiesisko zinātņu katedra

Diplomdarbs

Krāpšanas pirmstiesas izmeklēšanas kārtība un īpatnības

5.semestra studente
Nadežda Griņeviča
ng09060

Zinātniskais vadītājs:
Dr.iur., doc. Elita Nīmande

Rīga, 2010

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS	2
1. KRĀPŠANAS RAKSTUROJUMS:	4
1.1. Krāpšanas raksturojums krimināltiesībās	4
1.2. Krāpšanas kriminālistiskais raksturojums	14
2. KRĀPŠANAS PIRMSTIESAS IZMEKLĒŠANAS ĪPATNĪBAS:	28
2.1. Pirmstiesas izmeklēšanas izpratne	28
2.2. Kriminālprocesa uzsākšana	30
2.3. Atteikšanās uzsākt kriminālprocesu	36
2.4. Kriminālprocesa izbeigšana	38
3. SĀKOTNĒJO IZMEKLĒŠANAS DARBĪBU VEIKŠANA KRĀPŠANAS PIRMSTIESAS IZMEKLĒŠANĀ	42
3.1. Izmeklēšanas un izmeklēšanas darbību izpratne	42
3.2. Saktnējās izmeklēšanas darbības, kas ir saistītas ar pratināšanu krāpšanas izmeklēšanā	45
3.3. Citu sākotnējo izmeklēšanas darbību veikšana krāpšanas izmeklēšanā	49
KOPSAVILKUMS	52
АННОТАЦИЯ	55
ANNOTATION	57
IZMANTOTAS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS	58

IEVADS

Līdz ar sabiedrības pastāvēšanu un attīstību, pastāv arī noziedzīgs nodarījums, kura pamatā ir indivīda rīcība, kura ir vērsta pret otru indivīdu, viņa veselību, dzīvību, mantu vai arī pret sabiedrību kopumā. Noziedzīgi nodarījumi, sabiedrībai attīstoties, kļūst arvien specifiskāki, kā arī gūst jaunas izpausmes, kam par piemēru var būt krāpšana.

Mūsdienās, krāpšana, ka viena no noziedzīgu nodarījumu kategorijām, ir izplatīta kriminālajā pasaulē, un kas ik pa laiku aizskar cilvēkus, atstājot negatīvas emocijas, materiālas sekas, ka arī ciešanas, kam par vienu no iemesliem, pēc autora domām, ir pasaules krīze- krasi izteikta ekonomikas situācijas pasliktināšanās.

Par noziedzīgiem nodarījumiem, tai skaitā krāpšanu sabiedrības uzzina un saskaras ikdienā, vai nu saņemot informāciju no masu medijiem, vai no paziņām par krāpšanas faktiem, vai arī pašam nonākot situācijā, kad pret personu ir veiktas krāpnieciskās darbības. Tas rezultātā cilvēkiem bieži rodas pārdomas, cik labi, ka tas neskar viņu, vai kā viņš rīkotos līdzīgā situācijā, savukārt nonākot tajā, cilvēkiem rodas vēlme, lai noziegums tiktu izmeklēts un atklāts, tai skaitā lai vainīgas personas būtu atrasti, un lai tie atlīdzinātu zaudējumus, kuri radās viņu prettiesisku darbību rezultātā. Lai to veiktu nepieciešama ir pirmstiesas kriminālprocesa uzsākšana, kurā ietvaros ir veicamās noteiktās izmeklēšanas darbības, kuru veikšanas kompetence ir piekritīga noteiktām valsts institūcijām. Vairāku personu lokam, pret kuru tika veikts noziedzīgs nodarījums- krāpšana, nav ne jausmas kādā veidā notiek noziedzīga nodarījuma pirmstiesas izmeklēšana, neapzinās tās izmeklēšanas grūtības un nianšes, līdz ar ko, autore uzskata, ka šis darbs ir aktuāls, lai varētu izpētīt krāpšanas raksturojumu, izpausmes, pirmstiesas izmeklēšanas kārtību, tai skaitā izmeklēšanas darbību un paņēmieni būtību, lietderību, un atspoguļot sarežģītību krāpšanas izmeklēšanā..

Krāpšanas izdarīšanu, ka arī vairāku citu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, pēc autores domām veicina slikts ekonomisks stāvoklis, bezdarba līmeņa paaugstināšanās, alkoholisma un narkomānijas izpausmes, kas arvien biežāk noved pie deviantas uzvedības. Proti, pārsvarā augstāk norādītie cēloņi veicina mazāk smago noziegumu skaita pieaugumu, savukārt ir vērojama arī smago un sevišķi smago noziegumu palielināšanās tendence, kas gan pirmā, gan otrā gadījumā apdraud iedzīvotāju materiālās vērtības. Savā darbā autore analizēs tieši Krimināllikuma 177.pantā ietverto noziedzīgo nodarījumu- krāpšana, un ar to saistīto pirmstiesas izmeklēšanas būtību un specifiku.

Par darba mērķi autore izvirza- studējot tiesisko regulējumu, dažādas publikācijas un viedokļus, juridisko literatūru, tiesībsargājošo institūciju materiālus, aplūkot, izanalizēt un izpētīt krāpšanas raksturojumu, pirmstiesas izmeklēšanas veikšanas kārtību un īpatnības

krāpšanas lietās, ka arī problēmas, kas radās krāpšanu izmeklēšanā, to izpētīšana un iespējamā risināšana.

Balstoties uz izvirzīto darba mērķi, autore nosaka sekojošus darba uzdevumus:

1. jāizpēta krāpšanas raksturojums un tās īpatnības, kas atšķir to no citiem noziedzīgiem nodarījumiem;
2. jāizpēta pirmstiesas izmeklēšanas kārtību un tas īpatnības krāpšanas lietās;
3. jāizanalizē sākotnējās izmeklēšanas darbība, kuras ir veicamas krāpšanas lietās
4. jāatrod problēmas, kuras pazemina to efektivitāti vai rāda to pielietošanas neiespējamību.

Lai sasniegtu augstāk izvirzīto darba mērķi autore pielieto vairākas metodes:

1. savāktās literatūras analīzi;
2. esošas likumdošanas studēšanu un pārskatu;
3. juridiskās prakses analīzi.
4. normatīvā regulējuma salīdzināšanu,

Diplomdarba autore uzskata, ka, augstāk minēto metožu pielietošana darba izstrādē, ļaus detalizēti izpētīt krāpšanas raksturojumu un pirmstiesas izmeklēšanas kārtību un tas veikšanas īpatnības, ļaus atspoguļot, kā notiek krāpšanas pirmstiesas reālajā dzīvē (praksē).

Diplomdarba objekts ir pirmstiesas izmeklēšanas veikšana lietās par krāpšanu.

Diplomdarba priekšmets- ir krāpšanas raksturojums un pirmstiesas izmeklēšanas veikšanas kārtība un tajā veiktās izmeklēšanas darbības.

Diplomdarba hipotēze ir- apzināt un izanalizēt problēmas, kuras rodas krāpšanas kvalifikācijā, ka arī pirmstiesas procesa uzsākšanas un izmeklēšanas brīdī.

Diplomdarba autore veido darba struktūru, sadalot izskatāmus jautājumus atsevišķajās nodaļās un apakšnodaļās, kas ļauj sakārtot darbu pa atsevišķiem apakš tematiem, kas kopumā atspoguļo temata atsevišķas daļas. Darbs sastāv no trim nodaļām, kuras ir dalītas apakšnodaļās. Diplomdarba nobeigumā autore izvirzīs darba rakstīšanas gaitā aktualizējušos problēmjautājumus (secinājumus), kā arī piedāvās savus priekšlikumus to risināšanai / novēršanai.

1. KRĀPŠANAS RAKSTUROJUMS:

1.1. Krāpšanas raksturojums krimināltiesībās

Krāpšana ir viens no mantas nolaupīšanas veidiem, tāpat kā zādzība vai laupīšana, piesavināšanas. Mantas nolaupīšana- ir tīša prettiesiska un bezatlīdzības, svešas mantas pieņemšana no juridisku vai fizisku personu īpašuma vai valdījuma ar nolūku to paturēt vai izmantot savā vai citas personas labā, vai citādi rīkoties ar to kā ar savu, kā rezultātā mantas īpašniekam vai valdītājam tiek nodarīts reāls materiāls zaudējums.¹ Kvalificējošās pazīmes, kas atšķir krāpšanu no pārējiem mantas nolaupīšanas veidiem ir saistītas ar mantas nodošanas veidu, un krāpšanas gadījumā tā notiek ļaunprātīgi izmantojot uzticību vai ar viltu. Arī kvalificējot mantas nolaupīšanu kā krāpšanu ir jāpievērš uzmanība tam, ka tikai krāpšana un piesavināšanas iekļauj sevī ne tikai mantas iegūšanu, bet arī tiesības uz šādu mantu iegūšanu. Jāatzīmē, ka šādas mantas vai tiesības uz mantas pieņemšana notiek bez atlīdzības, tas ir, mantas paņēmējs par to nav samaksājis vai iepriekš atlīdzinājis ar darbu, vai devis citādu atbilstošu prettiesiski paņemtās mantas ekvivalentu.²

Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīcā ir norādīta krāpšanas definīcija, kura skan sekojoši: „Krāpšana- svešas mantas vai tiesību uz mantu iegūšana, ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos vai ar viltu³”. Tāds pats definējums arī ir sniegts Krimināllikuma 177.panta 1.daļas dispozīcijā.

Lai pilnīgāk iegūtu priekšstatu par minēto noziegumu, mūsu gadījumā- krāpšanu, pirmkārt ir jāizprot, kas sevī ietver krāpšanas definīcijā lietoti jēdzieni: sveša manta, ļaunprātīga uzticības izmantošana un viltus,- un kāds ir to skaidrojums. Otrkārt, jāizanalizē kādas īpatnības un kādi veicinoši apstākļi ir raksturīgi krāpšanas izdarīšanai, atklāšanai un novēršanai.

Kā izriet no krāpšanas definīcijas, minētā noziedzīga nodarījuma prettiesiskās darbības izpaužas ar svešas mantas vai tiesību uz šādu manu iegūšanu. Līdz ar ko rodas jautājums, kas ir jāsaprot ar jēdzieniem: svešā manta un tiesības uz šādu mantu. Tātad, par svešu mantu ir

¹ V.Liholaja, Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums.Teorija.Prakse., Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2003.g., 291.,lpp.

² U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre, Krimināltiesības. Sevišķā daļa, trešais papildinātais izdevums. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009, 379.lpp.

³ A.Judins Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga, RAKA, 1999.g., 68.lpp.

uzskatāma manta⁴, uz kuru mantas paņēmējam nav nekādu tiesību, un tās paņemšana ir notikusi bez mantas īpašnieka vai valdītāja ziņas un piekrišanas.⁵

Ka bija skaidrojais A.Judins krāpšana izdarīta ļaunprātīgi izmantojot uzticību, ja persona izmanto dāvāto uzticību pretēji cietušā interesēm, lai nelikumīgi iegūtu viņa mantu vai tiesības uz to. Savukārt, krāpšana izdarīta ar viltu, ja noteiktā rīcība vērsta uz personas maldināšanu un tā rezultātā persona labprātīgi atdod mantu vai tiesības uz mantu likumpārkāpējam.⁶

Nevar arī nepieminēt, ka krāpšana, kas tulkojama krimināltiesībās ir saistīta, un pat robežojas ar krāpšanu civiltiesību sfērā, jo krāpšanas izdarīšanā vainojamās personas pamatā izmanto civiltiesiskos instrumentus- rakstveidā, mutiski slēdz līgumus vai veic darbības, kas ārēji izskatās kā likumīgi darījumi.⁷ Līdz ar ko, pastāv gadījumi, kad noteikta darbība, kura krimināltiesībās ir atzīstama kā krāpšana, civiltiesībās to var uzskatīt, ka līgumsaistības noteikumu neievērošanu⁸, savukārt no otras puses ne katrā līgumsaistību nepildīšanas (neievērošanas) gadījumā, var saskatīt krāpšanas, kā noziedzīga nodarījuma, pazīmes un sastāva elementus.

Krimināllikuma norma- 177.panta pirmā daļa nosaka, ka par svešas mantas vai tiesību uz šādu mantu iegūšanu, ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos vai ar viltu, kas arī ir uzskatāms par krāpšanu, ir paredzēts sods ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar arestu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām. Panta otrā daļa nosaka, ka par krāpšanu, ja tā izdarīta atkārtoti vai ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, ir piemērojams sods ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem gadiem vai ar mantas konfiskāciju, vai ar naudas sodu līdz simt minimālajām mēnešalgām. Savukārt, panta trešā daļa, paredz, ka par krāpšanu, ja tā izdarīta lielā apmērā vai ja to izdarījusi organizēta grupa, vai ja tā izdarīta, iegūstot narkotiskās, psihotropās, stipri iedarbīgās, indīgās vai radioaktīvās vielas, sprāgstvielas, šaujammieročus vai munīciju, jāpiemēro sods ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz trīspadsmit gadiem vai ar naudas sodu līdz simt piecdesmit minimālajām mēnešalgām, konfiscējot mantu vai bez

⁴ Manta- ar ko jāsaprot ķermeniska lieta, kura var apmierināt cilvēka vajadzības un kurai ir lietošanas vērtība, kuru izsaka cenā. U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre, Krimināltiesības. Sevišķā daļa, trešais papildinātais izdevums. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009.g., 379.lpp.

⁵ U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre, Krimināltiesības. Sevišķā daļa, trešais papildinātais izdevums. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009.g., 379.lpp.

⁶ A.Judins Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca 1999.g., 68.lpp.

⁷ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Judikatūras nodaļas Dr. jur, asociētais profesors A.Judins „Tiesu prakse lietās par krāpšanu”, Pieejams: <http://www.at.gov.lv> (tiešsaiste, aplūkots 2010. gada 20. oktobrī]

⁸ Sīkāk sk. Latvijas Republikas Civillikuma ceturtnā daļā- saistību tiesības, ar grozījumiem 01.07.2009.g. Latvijas Vēstnesis, ziņotājs 1.

mantas konfiskācijas, un ar policijas kontroli uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.⁹ Pēc norādītām sodu sankcijām krāpšanu var klasificēt pēc nozieguma smaguma pakāpes, tātad 177.panta pirmajā daļā izdarīta krāpšana ir klasificējama kā mazāk smags noziegums, otrajā daļā kā smags noziegums, bet trešajā daļā, kā sevišķi smags noziegums, saskaņā ar Latvijas Krimināllikuma 7.panta normām, un to dalīšanas pamatā ar sabiedriskās bīstamības pakāpi.

Noziedzīgu nodarījumu, kā tādu, raksturo: vainīgums (tās izdarīšana ar nodomu- tieši, vai aiz neuzmanības, prettiesiskums (tās ir pretlikumīgs-aizliegts ar likumu), sodāmība (par to izdarīšanu ir paredzēts kriminālsods), kaitīgums (tas, kas rada kaitējumu, tai skaitā zaudējumus), bīstamība (tās apdraud sabiedrību, valsti, utt.). Savukārt noziedzīgā nodarījuma sastāvu raksturo Krimināllikumā paredzēto objektīvo un subjektīvo pazīmju kopums. Pēc šo pazīmju kopējās esamības arī atzīst nodarījumu par noziedzīgu, un tie sadalās noziedzīgā nodarījuma sastāva elementos, kuri ir: objekts, objektīvā puse, subjekts, subjektīvā puse. Saskaņā ar noziedzīga nodarījuma sastāva veidiem, atbilstoši brīdim, ar kuru likumdevējs atzīst noziedzīgu nodarījumu par pabeigtu, krāpšanai- ir materiāls sastāvs (nodarījuma pabeigšanas brīdis ir likumā paredzētā nodarījuma pabeigšana), tas ir ar brīdi, kad persona prettiesiski ieguvusi svešu mantu vai tiesības uz mantu šis nodarījums ir uzskatāms par pabeigtu.

Personu var saukt pie kriminālatbildības par krāpšanas izdarīšanu tikai tad, kad ir konstatējamas visas šī noziedzīga nodarījuma pazīmes. Līdz ar ko svarīgi konstatēt krāpšanas nodarījuma objektu (apdraudētās intereses), objektīvo pusi (krāpšanas izdarīšanas ārējā izpausme un radītie zaudējumi), subjektu (persona, kuri ir izdarījusi noziedzīgo nodarījumu) un subjektīvo pusi (subjekta attieksme pret krāpšanas izdarīšanu vai izrietošām no tā sekām), jo gadījumā ja nodarītajā trūkst kaut viens no noteiktajiem elementiem, tad personu nedrīkst (nav tiesiska pamata) atzīt par vainīgu krāpšanas izdarīšanā.

Krāpšanas objekts.

Krāpšanas objekts ir īpašums, personas mantiskās intereses. Tās aptver valdījumu, rīcības tiesības un lietošanas tiesības, bet pārsvarā apdraudējums tiek vērsti pret valdījumu, jo lietu izņem no cietušā īpašuma sfēras.¹⁰ Savukārt attiecībā ar tiesību iegūšanu uz mantu, krāpšana apdraud īpašuma intereses līdz mantas izņemšanas, šajā gadījumā mantas īpašnieks zaudē rīcības tiesības, kaut gan mantu viņš joprojām var lietot un tā paliek pie viņa.

⁹ Latvijas Republikas 17.06.1998.g. likums "Krimināllikums" ar 23.12.2009.g. grozījumiem, Latvijas Vēstnesis Nr.199/200 (1260/1261)

¹⁰ D.Mežulis Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība Rīgā, „Biznesa augstskola Turība”, 2006.g., 199.lpp.

Nozieguma priekšmets ir jebkāda sveša manta, gan kūstama, gan nekūstama¹¹ un/vai tiesības uz šādu mantu, savukārt viltotam priekšmetam ir jābūt līdzīgam pēc sava izskata un īpašībām ar īsteno priekšmetu.

Ar mantu jāsaprot ķermeniska lieta- prece, citāds materiāls labums, mantas ekvivalents- nauda, materializētas garīgās vērtības (gleznas, utt.), dokumenti, kas dod noteikta apmēra mantiskās tiesības (braukšanas taloni, utml.)¹²

Krāpšanas objekta īpatnība ir tiesības uz mantu izmantošana- kas savā kārtā ir civiltiesisks jēdziens, kas arī izraisa grūtības procesa virzītājiem praktiskajā izmeklēšanā. Pamatojoties uz to, ka tiesības uz mantu nav materializēts priekšmets, tā var eksistēt tikai ar kādu dokumentu kopumā, kuros tā ir nostiprināta likumā noteiktajā kārtībā: piemēram, testamentos, pilnvarās, utml. Tieši dokumenti, kuru saturs ietilps kādas tiesības uz mantu, uz to iegūšanu (iegādāšanos), nereti kļūst par krāpšanas priekšmetu. Līdz ar ko iegūstot tādas nozīmes dokumentu, uz kuru pamata vainīgais iegūvis tiesības uz mantu, noziedzīga nodarījums ir uzskatāms par pabeigtu. Te svarīgi ir minēt saistības, kas pārsvarā izpaužas kā līgumi un citi darījumi, kas nodrošina materiālo vērtību un naudā novērtējamu nemantisko labumu pāreju no viena subjekta otram.¹³ Piekrītot D.Mežuļa viedoklim: „Tieši šo saistību tiesību komplicētais raksturs bieži vien rada problēmas kriminālsodāmas tiesībām, kas izriet no līguma.”¹⁴

Darbības, kas ir patvaļīga pieslēgšanās sveša telefona abonenta telefona līnijai un telefonisku pakalpojumu izmantošana, neapmaksājot šos pakalpojumus, nevar tikt atzītas kā krāpšanas izdarīšana krimināllikuma 177.panta izpratnē. (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2001.gada 4.janvāra lēmums lietā Nr.SKK-3) Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumi 2001. Rīga, 2002, 191.lpp.)¹⁵, kas bieži vien rada problēmas krāpšanas kvalifikācijā.

Ņemot vērā augstāk minēto, autorprāt Krimināllikumā būtu lietderīgi iekļaut pantu, kurā būtu atrunāts, ka mantiskā rakstura pakalpojumu izkrāpšana nav atzīstama par krāpšanu kā noziedzīgu nodarījumu un par to ir paredzēta civiltiesiskā atbildība, tas tiesiski noregulētu pamatojumu izskatot personas iesniegumus par pakalpojumu izkrāpšanu.

¹¹ Sīkāk sk. Latvijas Republikas Civillikuma trešā daļā- lietu tiesības, ar grozījumiem 01.01.2003.g., Latvijas Vēstnesis, Ziņotājs 29.

¹² V.Liholaja, Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums.Teorija.Prakse. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2003., 294.lpp.

¹³ D.Mežulis Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība, Rīga, SIA „Biznesa augstskola Turība”, Rīgā, 2006. 201.lpp.

¹⁴ D.Mežulis Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība, Rīga, SIA „Biznesa augstskola Turība”, Rīgā, 2006. 202.lpp.

¹⁵ U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre, Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3.sevišķā daļa. Rīga, „AFS”, 2007, 27.lpp.

Krāpšanas objektīvā puse.

Krāpšanas objektīvā puse- ir raksturojama ar mantas vai tiesību uz šādu mantu iegūšanu, ļaunprātīgi izmantojot personas uzticību vai ar viltu, ko persona atdod labprātīgi un kā rezultātā personai ir nodarīts kaitējums, tai skaitā zaudējums. Šīs uzticības attiecības var būt juridiski noformētas, piemēram, pilnvarojums, vai arī balstīties tikai uz faktiskiem apstākļiem, piemēram, paziņu kontakti. Ja vainīgais uzticību radījis ar viltu, tā vairs nav krāpšana ļaunprātīgi izmantojot uzticību, bet gan krāpšana- lietojot viltu.¹⁶ Viltus var izpausties, gan rakstiskā formā, gan mutiskā, kā nepatiesu ziņu paziņošana vai patieso ziņu noslēpšana no cietušās personas, kura tās bija jāpaziņo, bet jebkurā gadījumā tās būs realizēts tīši, ar mērķi iegūt mantu/ tiesības uz šādu mantu. Tai skaitā, krāpšanas gadījumā viltus var būt ietverts viltotā dokumentā un var izpausties kā viltota dokumenta izmantošana, tādējādi maldinot mantas īpašnieku vai valdītāju par savām tiesībām uz svešu mantu.¹⁷ Līdz ar ko, ne vien svarīga loma ļaunprātīgi izmantojot personas uzticību vai ar viltu ir veltīta personas maldināšanai, jo tieši maldu iespaidā cietusī persona atdod mantu/ tiesības uz mantu, tā saucamo krāpšanas objektu vainīgajam it kā labprātīgi.

*Par piemēru viltus un ļaunprātīgās uzticības izmantošanai var minēt 29.10.2008. Senāta Krimināllietu departamenta lēmumā lietā Nr. SKK-586/2008, sniegto skaidrojumu, ka krāpšana kā svešas mantas vai tiesību uz šādu mantu iegūšana viltus ceļā var izpausties, paziņojot apzināti nepatiesas, patiesībai neatbilstošas ziņas vai noklusējot patiesus faktus. Krāpšana var izpausties arī apzinātās darbībās, kuras vērstas uz mantas īpašnieka vai citas personas maldināšanu. Apzināti nepatiesas ziņas, kas tiek sniegtas pie krāpšanas, vai arī kuras tiek noklusētas, var attiekties uz jebkuriem apstākļiem, to vidū uz juridiskiem faktiem un notikumiem, kvalitāti, īpašuma vērtību, uz vainīgā personību, viņa pilnvarām un nodomiem. Savukārt krāpšana, ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos, ietver sevī mantas īpašnieka vai citas personas, kura ir pilnvarota pieņemt lēmumu par šī īpašuma nodošanu trešajām personām, uzticēšanās izmantošanu mantkārīgā nolūkā. Uzticēšanās ļaunprātīga izmantošana ir gadījumos, kad vainīgais cietušā vai citas personas, kuras lēmums ir būtisks darījuma veikšanai, uzticēšanos izmanto pretēji viņu interesēm, lai nelikumīgi iegūtu viņu mantu vai tiesības uz to.*¹⁸

Atsevišķus krāpšanas veidus atbilstīgi to krāpnieciskajam saturam var sagrupēt:

1. viltus attiecībā uz personu;

¹⁶ D.Mežulis. Īpašuma krimināltiesiskās aizsardzība. Rīga Jumava 1997.g. 82.lpp.

¹⁷ V.Liholaja Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata.Rīga,Tiesu namu aģentūra, 2007.g., 117.lpp.

¹⁸ Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā nr. SKK-586/2008 no 29.10.2008. Pieejams: <http://www.at.gov.lv> [tiešsaiste]. Aplūkots 25.10.2010.].

2. viltus attiecībā uz dažādiem priekšmetiem (priekšmetu tāpatība, kvalitāte, daudzums, esamība);
3. viltus attiecībā uz dažādiem notikumiem un darbībā;
4. viltus nodoms.¹⁹

Savukārt juridiskajā literatūrā, piemēram, profesore N.Lopašenko papildina augstāk minēto pārskaitījumu vēl ar: spēļu viltus, viltus saistībā ar zīlēšanu, viltus ārstniecība.²⁰ Neskatoties uz šo pārskaitījumu, tas ir nosacīts, jo bieži vien krāpšanas izdarīšana aptver vienā nodarījumā vairākus pārskaitījumā minētus veidus.

Praksē gadās saskarties ar tādiem gadījumiem, kad viltus izmanto kā līdzekli, lai piekļūtu mantai un to nolauptu, vai arī kad, vainīga persona izmana no cietušā mantu, apzinoties, ka cietušais nav spējīgs saprast savu rīcību vai vadīt savu gribu (psihiski slima, mazgadīga).²¹ Abos šos gadījumos, nodarījumu nevar kvalificēt kā krāpšanu, bet jākvalificē kā zādzība, jo pirmajā gadījumā, gan otrajā- iztrūkts mantas labprātīgā nodošanas fakts. Par piemēram, kad „Dziesmu svētkos”, persona bija viltojusi svētku dalībnieku identifikācijas karti un uzrādot to apsargam, iekļūstot skolā, kurā mitinājās svētku dalībnieki, ienākot vienā no klasēm nozaga citas (svešas) personas personīgas mantas.

Ņemot vērā, ka krāpšanai ir materiāls sastāvs, tad otrā objektīvās puses raksturojošā pazīme ir kaitīgo seku iestāšanās, parasti tas izpaužas kā mantisks zaudējums, cietušajai personai zaudējot mantu, savukārt vainīgajai personai iegūstot to vai tiesību ar to rīkoties pēc savas gribas un vēlēšanās. Tieši nodarītā kaitējuma apmērs (priekšmeta vērtība) raksturo sabiedriskās bīstamības pakāpi, nozieguma kvalifikāciju un ka arī pēc kāda smaguma pakāpes tiks klasificēts noziegums. Pēc Krimināllikuma 177.panta 1. un 2.daļās paredzētiem noziedzīgiem nodarījumiem kvalificējama krāpšana, ja izkrāptā priekšmeta vērtība pārsniedz vienu tajā laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu. Savukārt pēc Krimināllikuma 177.panta 3.daļas kvalificējama krāpšana, ja izkrāptā priekšmeta vērtība ir lielākā par piecdesmit tajā laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu kopsummu, un tas dēvē par kāršanu lielos apmēros.

Pat, ja gadījumā, kad persona ar konkrētu nodomu vēlējās izdarīt krāpšanu nelielā apmērā, tas ir, mazāk par vienu tajā laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu, bet veicot krāpnieciskās darbības ieguva mantu vai tiesības uz mantu, kuru vērtība pārsniedz vienu tajā laikā Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu, un viņa to apzinās, tad šīs personas darbības ir kvalificējamas pēc Krimināllikuma 177.panta attiecīgas daļas.

¹⁹ D.Mežulis Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība, Rīga, SIA „Biznesa augstskola Turība”, 2006. 204.lpp.

²⁰ Лопашенко Н. Преступления против собственности: Теоретико-прикладное исследование Москва: ЛексЭст, 2005., с.265.

²¹ V.Liholaja Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse. Rīga, „AFS”, 2001.g., 166.lpp.

Kvalificējot noziedzīgu nodarījumu, nosakot veiktās krāpšanas apmēru, jāievēro izkrāptā priekšmeta vērtību nozieguma izdarīšanas laikā.

Krāpšanas subjekts

Krāpšanas subjekts ir fiziska persona (Latvijas pilsonis, nepilsonis ārvalstnieks, bezvalstnieks), pieskaitāma (persona, kura spēj/ var saprast savu darbību vai to vadīt), kura ir sasniegusi kriminālatbildības iestāšanās vecumu (sasniegusi 14 gadu vecumu). Par noziedzīgu nodarījumu juridiskās personas lietā atbild tā fiziskā persona, kura nodarījumu izdarījusi, rīkodamās individuāli vai kā attiecīgās juridiskās personas koleģiālās institūcijas loceklis, balstoties uz tiesībām pārstāvēt juridisko personu, darboties tās uzdevumā vai pieņemt lēmumus juridiskās personas vārdā, vai īstenodama kontroli juridiskās personas ietvaros vai būdama juridiskās personas dienestā.²²

Krāpšanas subjektīvā puse

Krāpšanas subjektīvā puse- ir personas tiešs nodoms iegūt svešu mantu vai tiesību uz šādu mantu, kas arī piemīt pārējiem mantas nolaupīšanas veidiem. Par krāpšanu nevar uzskatīt gadījumus, kad persona būdama pati maldināta, maldināja citas personas. Tiešs nodoms arī ir saistīts un pamatots ar cēloņsakarību, jo persona paredz, ka ļaunprātīgi izmantojot uzticību vai ar viltu, viņa iegūs mantu, kā rezultātā cietušajam tiek nodarīts kaitējums, iestāsies negatīvas sekas. Krāpšanas gadījumos vainīgais apzinās, ka viņš piemāna cietušo personu un rīkojas ar viltu un vēlās šo negatīvo seku iestāšanos.

Nodoma rašanās ziņā krāpšanas gadījumā iespējams gan iepriekš apdomāts nodoms, kad persona laikus gatavojas krāpšanai, meklējot līdzdalībniekus un gatavojot līdzekļus, gan piepeši radies nodoms, kad noziegums tiek realizēts tūlīt pēc nodoma rašanās.²³ Pārsvarā veicot krāpšanas darbības vainīgā persona vadās ar mantkārīgu motīvu. Mantkārīgs motīvs pastāv, ja persona veic nelikumīgas darbības ar mērķi gūt kādu materiālu labumu, neatkarīgi no tā, vai šī labuma guvējs ir pats nelikumīgu darbību veicējs, vai nu kāda cita persona.

Kas attiecas uz nodarījuma izdarīšanas mērķi, tad tas ir saistīts ar svešas manta vai tiesību uz šādu mantu iegūšanu, lai pēc tā varētu ar to rīkoties pēc saviem ieskatiem un gribas.

Pēc autora domām, krāpšanas subjektīvo pusi arī raksturo vainīgā emocionāls stāvoklis, jo bieži vien vainīgu personu uz krāpšanas izdarīšanu pamudina atreibības vai skaudības sajūta, tas parasti notiek gadījumos, kad cietusī persona ir pazīstama ar vainīgo.

²² Latvijas Republikas 17.06.1998.g. likums "Krimināllikums" ar 23.12.2009.g. grozījumiem, Latvijas Vēstnesis Nr.199/200 (1260/1261).Aplūkots 20.11.2010.g.

²³ D.Mežulis. Īpašuma krimināltiesiskās aizsardzība. Rīga, Jumava 1997.g. 90.lpp.

Gan motīvs, gan mērķis, gan personas emocionāls stāvoklis ir pieskaitāmas pie nodarījuma subjektīvās puses fakultatīvām pazīmēm, toties vaina, jeb nodoms- ir nodarījuma subjektīvās puses obligātā pazīme.

Uz augstāk izklāstītā pamata, par krāpšanas sastāva noteikšanu un izvērtēšanu autore sniedz kā piemēru Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmumu lietā SKK – 82/2010 no 18.03.2010.g.:

Izskatot apsūdzētās V.U. kasācijas sūdzību par Austākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 25.11.2009.g. spriedumu, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments konstatēja, ka realizējot noziedzīgu nodomu, krāpšanas ceļā iegūt svešu mantu lielā apmērā – tiesības rīkoties ar nekustamajiem īpašumiem, tas ir fizisku personu dzīvokļiem, mantkārīgā nolūkā, lai nodrošinātu naudas līdzekļus savai uzņēmējdarbībai un personīgajām vajadzībām, V.U. realizējusi darījumus, saskaņā ar kuriem viņa SIA „[A]” un SIA „[B]” vārdā piedāvājusi fiziskām personām kredītus pret nekustamā īpašuma ķīlu.

Noformējot aizdevumu, aizdevumaņēmējam vajadzēja parakstīt vienošanos par dzīvokļa privatizāciju uz trešās personas vārda vai arī noslēgt pirkuma līgumu starp aizdevumaņēmēju un trešo personu, kuru noteica aizdevuma devējs - SIA „[A]” vai SIA „[B]”, kā arī jāparaksta piekrišana, ka dzīvoklis tiks iekļāts bankā. Vienlaikus parakstīts arī aizdevuma līgums par klientam izsniedzamo aizdevumu un līzinga līgums, kurā paredzēts, ka pēc aizdevuma atdošanas klients, slēdzot pirkuma līgumu, saņems atpakaļ savu dzīvokli. Izsniedzot personām nepieciešamo naudas summu, kura bija ļoti neliela, iekļāja nekustāmus īpašumus bankā, saņemot kā kredītu daudz lielāku naudas summu nekā izsniegta aizdevuma veidā. Saņemtos naudas līdzekļus, V.U. tos piesavinājusies un izlietojusi pēc saviem ieskatiem, bet banku izsniegtos kredītus nav atmaksājusi, līdz ar ko iekļātie nekustamie īpašumi (dzīvokļi) tika atsavināti un pārdoti.

Uz augstāk minētā pamata, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments atzina, ka konkrētajā gadījumā, krāpšana kā noziedzīgs nodarījums izdarīts, realizējot vairākas savstarpēji saistītas darbības, kur katra no tām atsevišķi var nesaturēt noziedzīga nodarījuma pazīmes, taču kopumā veido noziedzīgā nodarījuma sastāvu, kad vainīgā persona vispirms ļaunprātīgi izmantojot uzticību, iegūst tiesības rīkoties ar cietušo dzīvokļiem, tos iekļājot, pēc tam savām vajadzībām kredītiestādēs saņem aizdevumus, bet cietušie zaudē savus dzīvokļus. Nav izšķirošas nozīmes tam, vai pati apsūdzētā persona veic visas darbības vai arī izmanto darbību veikšanai citas personas. Lai noziedzīgu nodarījumu

*kvalificētu pēc Krimināllikuma 177.panta nav svarīgi, vai ar krāpšanas ceļā iegūtu mantu vainīgā persona rīkojas pati vai šo mantu nodod citai personai.*²⁴

Atkārtotība, grupa pēc iepriekšējās vienošanās un organizētā grupa

Krāpšana ir izdarīta atkārtoti, ja pirms tam persona jau bijusi izdarījusi tādu pašu nodarījumu vai zādzību, krāpšanu, laupīšanu, bandītismu vai Krimināllikumā 178., 180., vai 228.panta trešajā daļā paredzētu noziedzīgu nodarījumu neatkarīgi no tā, vai viņa agrāk ir vai nav bijusi sodīta par šiem nodarījumiem, ja vien nav iestājies kriminālatbildības noilgums, sodāmība dzēsta vai noņemta likumā noteiktajā kārtībā, ja par tādiem nodarījumiem bijusi sodīta (Krimināllikuma 181.pants).²⁵

Kāpšana, ja tā ir izdarīta personu grupā pēc iepriekšējās vienošanās, kad vismaz divas personas pirms krāpšanas izdarīšanas vienojās, ka veiks to kopīgi, ka arī izdara to, tad šis nodarījums ir jākvalificē pēc Krimināllikuma 177.panta 2.daļas.

Kas attiecas uz Krimināllikuma 177.panta 3.daļā minēto noziedzīgo grupu, tad zem jēdziena organizētā grupa ir jāsaprot, vairāk nekā divu personu izveidota apvienība, kura radīta nolūkā kopīgi izdarīt noziedzīgus nodarījumus vai smagu vai sevišķi smagu noziegumu un kuras dalībnieki saskaņā ar iepriekšēju vienošanos sadalījuši pienākumus.

Pilnīgi piekrītot U.Krastiņa viedoklim, organizētas grupas izšķirošā pazīme ir paša noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas iepriekš noteikta organizētība, sadalot pienākumus iepriekšējās vienošanās laikā, ar ko atvieglo nodarījuma izdarīšanu, un pats organizētības fakts jau liecina par nodarījuma lielāku kaitīgumu.²⁶

No augstāk minēta izriet, ka personu grupa pēc iepriekšējās vienošanās atšķiras no organizētās grupas ar pienākumu sadali.

Runājot par atkārtotību, jāpievērš uzmanība Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojumam Nr.6 „Par kriminālsodu politikas koncepciju”. Minēta kriminālsodu politikas koncepcija ir izstrādāta, lai sagatavotu konceptuālus priekšlikumus izmaiņām kriminālsodu sistēmā, kas būtu izmantojami, izstrādājot nepieciešamos grozījumus Krimināllikumā un citos normatīvajos aktos, kuru pieņemšana sekmētu efektīvāku tiesisko līdzekļu piemērošanu

²⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā SKK – 82/2010 no 18.03.2010.g.

²⁵ U.Krastiņš, V.Liholaja, A.Niedre, Krimināltiesības. Sevišķā daļa, trešais papildinātais izdevums. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2009.g., 393.-394.lpp.

²⁶ Krastiņš U. Mantisko nodarījumu teorētiski praktiski kvalifikācijas jautājumi. Jurista Vārds Nr.44., 22.11.2005.

kriminālsodu politikas mērķu sasniegšanai. Minētās koncepcijas ietvaros 11.08.2010. grozījumu rezultātā tiek izvirzīti priekšlikumi, kuri daļēji arī skar kriminālprocesuālus un kriminālsodu izpildes jautājumus. Tā, piemēram, koncepcijā ir skarts jautājums par noziedzīgu nodarījumu daudzējādību, un ievērojot to, ka vairāku Eiropas valstu krimināltiesības neparedz tādu daudzējādības veidu kā atkārtotība, un to, ka šādas pazīmes esība ierobežo iespēju piemērot taisnīgu sodu, ir piedāvāts izslēgt šo veidu no Krimināllikuma vispārīgās, gan arī no sevišķās daļas. Akceptējot šo priekšlikumu, turpmāk noziedzīgu nodarījumu kopība tiks konstatēta ne tikai tad, kad persona izdarīs dažādus noziedzīgus nodarījumus, bet arī tad, kad persona izdarīs viena veida noziedzīgus nodarījumus, pastāvot nosacījumam, ka viņa nav notiesāta ne par vienu no šiem noziedzīgajiem nodarījumiem un nav arī iestājies kriminālatbildības noilgums.²⁷ No minētā var secināt, ka akceptējot šo priekšlikumu koncepcijā, būs jāgroza arī Krimināllikumā paredzētus pantus par krāpšanas izdarīšanu paredzēto atbildību, kas iespējams arī ietekmēs krāpšanas noziedzīga nodarījuma klasifikāciju. Vai šī priekšlikuma īstenošana sekmēs efektīvāku tiesisko līdzekļu piemērošanu kriminālsodu politikas mērķu sasniegšanai, būs redzams tikai to pielietošanas prakses laikā.

Galvenā loma krāpšanas krimināltiesiskam raksturojumam ir veltīta tās noziedzīgā nodarījuma sastāvam, kas dod iespēju pareizi kvalificēt nodarījumus un nošķirt tos no nenoziedzīgiem vai savstarpēji līdzīgiem. No augstāk minētā, runājot par krāpšanu pats svarīgākais ir apzīmēt krāpšanas objektu un tā priekšmetu, ka arī krāpšanas objektīvo un subjektīvo pusi. Var secināt, ka krāpšanā priekšmets ir manta, uz kuru tiek iegūtas konkrētas tiesības un to ir svarīgi norobežot no viltus līdzekļiem, ka arī nošķirt no civiltiesiskā strīda esamības. Krāpšanas gadījumos ir apdraudētas ne tikai personas īpašuma tiesības, bet arī saistību tiesības. Krāpšanas izdarīšanā pamatā ir materiālās vajadzības, ka arī savtīgas intereses un šīs mantkārīgas tieksmes nav saistītas ar vardarbību pret personu. Tas balstās uz personības intelektuālās attīstības un prasmes psiholoģiski ietekmēt- pārliecināt par situācijas likumību un tiesiskumu, lai maldinātā persona labprātīgi atdotu mantu vai tiesības uz šādu mantu. Augstāk norādītais pēc autore domām, dod pamatu izvirzīt priekšlikumu problēmu risināšanā, saistībā ar krāpšanas kvalifikāciju, izstrādāt atsevišķu pantu Krimināllikumā, kurā būtu paredzēta atbildība par krāpšanas izdarīšanu, izmantojot viltotus dokumentus: kad pati persona tos arī ir viltojusi vai kad personai ir zināms, ka dokumenti ir viltoti un viņa tos izmanto krāpšanas veikšanā. Uz tās pamata vairāk nerastos strīdīgas situācijas krāpšanas kvalifikāciju kopībā ar dokumentu viltošanu.

²⁷ Latvijas Republikas Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6 „Par kriminālsodu politikas koncepciju” ar 11.08.2010.g. grozījumiem, Latvijas Vēstnesis Nr.128(4320) Aplūkots 24.11.2010.g.

1.2. Krāpšanas kriminālistiskais raksturojums

Literatūrā kriminālistikas jomā ir daudz viedokļu par nozieguma kriminālistisko būtību un saturu. Piemēram, par nozieguma kriminālistisko raksturojumu uzskata noteikta nodarījuma veida visraksturīgāko uz biežāk sastopamo savstarpēji saistīto pazīmju kopumu, kuras izpaužas nozieguma īstenošanas un slēpšanas paņēmienos, tā realizācijas mehānismā un apstākļos, kā arī subjekta-dažiem noziegumiem arī cietuša- īpašības.²⁸ Līdz ar ko, pēc autores domām, krāpšanas kriminālistisko raksturojumu nosaka:

1. krāpšanas izdarīšanas veids, metode;
2. krāpšanas izdarīšanas vieta un laiks;
3. krāpšanas izdarīšanas mērķis, motīvs un veicinošie apstākļi;
4. krāpšanas izdarīšanā izmantotie līdzekļi;
5. priekšmets, uz kuru tika vērsta krāpšanas izdarīšana, kas arī veido pierādīšanas bāzi;
6. krāpšanas izdarītāja personības raksturojums;
7. cietušās personas personība un saistība ar krāpšanas izdarītāju.

Kriminālistikā raksturojuma pamatā ir praktiskās krimināllietu izmeklēšanas vispārīgums, tas raksturojas ar vairāku elementu esamību, un attiecas pie neierobežota skaita jau izmeklētu noziedzīgu nodarījumu. Noziedzīgu nodarījumu kriminālistiskais raksturojums ir orientējošs virziens procesa virzītājam informācijas pārbaudes laikā pirms procesa uzsākšanas, tas arī palīdz izvēlēties pareizu izmeklēšanas virzienu un atvieglo versiju izvirzīšanu.

Mēs nevaram noliegt faktu, ka katram nodarījuma kriminālistiskajam raksturojumam piemīt īpaša veida savdabīgums un specifika. Līdz ar ko katra nodarījuma kriminālistiskais raksturojums atšķiras viens no otra un satur specifisku, bezgalīgu un neatkājamo pazīmju kopumu, jo tas ietver sevī gan vainīgās personas personīgās īpašības, gan noziedzīgā nodarījuma sagatavošanas, izdarīšanas un pēdu slēpšanas paņēmieni kopumu, līdz ar ko ir neatkārtojama arī tā izmeklēšana. Tātad noziedzīgs nodarījums kriminālistikas izpratnē ir Krimināllikumā paredzēts nodarījums, kas atkarībā no tā izdarīšanas veida savdabīgi atspoguļojas apkārtējā vidē pēdu veidā un izzināms ar šo pēdu palīdzību.²⁹ Savā ziņā kriminālistiskā metodika sintezē sevī kriminālistiskās taktikas un kriminālistiskās tehnikas paņēmienus.

²⁸ Autoru grupa profesora A.Kavaliņa vadībā. Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Rīga, LPA 2000.g., 127.-130.lpp.

²⁹ R.Dombrovskis Kriminālistikas teorētiskie pamati Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2003.g., 63.lpp.

Parasti, krāpšanas izdarīšanas metode ir rūpīgi plānota, kura tiek veikta uz cilvēku psiholoģijas zināšanu esamības pamata, pielietojot arī tehniskus līdzekļus.

Krāpšanas īstenošanai piemīt vairākas īpašības, piemēram:

1. cietušā rīcība ir viktima
2. cietušā kontakts ar noziedznieku
3. cietušajam paliekošie lietiskie pierādījumi
4. apgalvojums, ka krāpšana nav notikusi
5. „rokkraksts”.

Krāpšanas sagatavošana, izdarīšana, slēpšana.

Vairākos gadījumos krāpšanas nozieguma slēpšanas veids ir saistīts ar dokumentu viltošanu, vai nu dokumentu iznīcināšana, kas pierāda veiktā krāpnieciskā darījuma nelikumību, jo tos var izmantot kā pierādījumus izmeklēšanā. Reti kad sastopams gadījums ir liecinieku fiziska likvidēšana.

Apstākļi, pie kādiem tika veikts noziedzīgs nodarījums, ir arī ne mazāk nozīmīgs elements kriminālistiskajā raksturojumā, jo tie ļauj izcelt nozieguma izdarīšanas īpatnības, ietekmē kvalifikāciju un tālākā soda piemērošanas izvēli. Tie var arī būt informācijas avoti procesa virzītājam, nozieguma izdarīšanas modelēšanā un tālākajā izmeklēšanā. Ļoti svarīgs ir aktīvs etaps nozieguma sagatavošanas stadijā, jo tās būtība vairākumā ir atkarīga no noziedzīgu darbības veikšanas mērķiem. Sagatavošanas stadijā pie organizatoriskiem pasākumiem var izcelt: noziedzīgās grupas izveide un lomu sadale; līdzdalībnieku izraudzīšana; komercuzņēmumu reģistrēšana; kontu atvēršana bankās; vietu sameklēšana pārrunām; nepieciešamo dokumentu sagatavošana, viltošana; savlaicīga uzticības iegūšana no cietušā puses.

Par piemēru var būt, klasiskais krāpšanas gadījums, kad ar interneta palīdzību iepazinās divi jaunie cilvēki –jaunietis un jaunieta. Uzsākot kopdzīvi, jaunietis iemantojot jaunieta uzticību, pat solot nākotnē aprēcieties, palūdz lai viņa aizietu uz banku un paņemtu kredītu uz sava vārda, jo viņš it kā strādā neoficiāli un bankas kredītu viņam neizdod. Noformējot kredītu uz jaunieta vārdu, jaunietis paņem naudu, izdzēš savu profilu no interneta, nomaina mobilo telefona tālruni, paņemot savas mantas pazūd, savukārt jaunieta paliek ar kredītsaistībām un bez naudas.

Pēc kā seko krāpšanas izdarīšanas etaps, kura laikā jau tiek veikti visādā veidā darījumi. Un tad jau seko nodarījuma slēpšanas etaps: iegūto mantu atbrīvošana (pārdošana, maiņa).

Ņemto vērā augstāk izklāstītus apstākļus, autore izsecina, ka pamatā krāpnieciskās darbības tiek veiktas dienas laikā.

Ka arī var secināt, ka mantas nolaupīšana krāpšanas ceļā visbiežāk sastāv no trim stadijām:

1. Sagatavošanas stadija (objekta sameklēšana attiecībā uz ko tiks vērsts noziedzīgs nodarījums, nepieciešamo dokumentu, līdzdalībnieku meklēšana)
2. Nozieguma izdarīšanas stadija
3. Nozieguma slēpšanas stadija (dokumentu iznīcināšana, atbrīvošanās no mantas)

Krāpšanas izdarīšanas paņēmieni

Viens no nozīmīgākiem kriminālistikā raksturojuma elementiem ir noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas paņēmieni. Kriminālistiskajā literatūrā³⁰ par nozieguma izdarīšanas paņēmieni ir uzskatāma veicamo darbību sistēma nozieguma gatavošanā, izdarīšanā un slēpšanā.

Praksē sastopas vairāki paņēmieni, svešas manta iegūšanai ko izmanto krāpnieki, un tie var izpausties visdažādākā veidā, piemēram:

1. kad persona aizņemas no cietušā naudu ar nodomu to neatgriezt;
2. kad persona pārdodot kādai personai juveliera izstrādājumu apgalvo, ka tas ir vērtīgs un dārgs, kaut patiesībā šīm izstrādājumam nekādas lielas vērtības nav;
3. kad persona saņem naudu no cietušā ar solījumu, ka piestādīs tai noteiktā veida pakalpojumus vai mantas (preces)
4. vai kad persona izmantojot viltotus dokumentus iegūst (saņem) naudu, mantu vai tiesības uz kādu mantu, kas patiesībā viņam nepienākas.

Par piemēru ceturtajam variantam var minēt, kad izmantojot svešas personas pasi tiek noformēts kredītlīgums viltojot personas, kurai pieder pase, parakstu.

Mūsdienās ļoti plaši izplatīts kļuva vēl viens krāpšanas izdarīšanas paņēmieni- tas ir bezpajumtnieku vai arī kādu citu personu izmantošana, noformējot uz viņus kādus kredītus vai cita veida materiālu vērtību iegūšanas saistības, piemēram, fiktīvus uzņēmumus, pēc kā vainīgas personas pazūd, savukārt bezpajumtnieks vai kāda cita persona turpina dzīvot ierastajā kārtībā. Šajā sfērā bieži vien nodarījumi tiek izdarīti izmantojot viltotus dokumentus. Krāpšanas izdarīšanas laikā noziedznieki veiktajam darījumam mēģina piešķirt legālo raksturu. Par piemēru var minēt 2007. gada 10. maijā Vidzemes apgabaltiesa izskatīja lietu

³⁰ Sīkāk sk. R.Dombrovskis Kriminālistikas teorētiskie pamati, Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2003.g., 71.lpp

Nr. 11130064801, kurā S. Ķ. tika apsūdzēts KL 177. panta 3. daļas, 275. panta 2. daļas, 217. panta 2. daļas, 218. panta 2. daļas.

Izskatot lietu, tiesa atzina S. Ķ. par nevainīgu pret viņu celtajā apsūdzībā saskaņā ar Krimināllikuma 177. panta 3. daļā, 275. panta 2. daļā, 217. panta 2. daļā un 218. panta 2. daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu pazīmēm un attaisnoja viņu.

Tiesa konstatēja, ka S. Ķ. piekritis viņam izteiktajam priekšlikumam kļūt par SIA „S PLUS K” īpašnieku un direktoru un par šīm darbībām ik mēnesi saņemt naudu. Pēc SIA „S PLUS K” nodibināšanas S. Ķ. atvēris bankā kontu, pieslēgumu internetbankai, telefonbankai un piekļuves kodus kontam atdevis citai personai. Nekādas naudas operācijas bankā neesot veicis un summas no SIA „S PLUS K” konta neesot izņēmis. S. Ķ. pēc citu personu norādījumiem parakstīja dokumentus, neinteresējoties par to saturu. S. Ķ. iztiesāšanas laikā atzina, ka pēc K.L. lūguma ir parakstījis preču pavadzīmes – rēķinus, un apzinājās, ka faktiski tajos norādītie darījumi nav notikuši. Tomēr tiesa norādīja, ka izmeklēšanas laikā netika iegūti pārliecinoši pierādījumi par to, ka, parakstīdams norādītos dokumentus, S. Ķ. apzinājās, ka L. V. vēlāk tos izmantos naudas izkrāpšanai no valsts. Šo iemeslu dēļ tiesa atzina, ka S. Ķ. vaina KL 177. panta 3. daļā paredzētā noziegumā nav pierādīta un viņš tajā ir attaisnojams.³¹

No minētā piemēra var secināt, ka lietas izskatīšanas laikā tiesā netika gūti pierādījumi, kas nepārprotami norādītu, ka apsūdzētais ir bijis tieši iesaistīts naudas izkrāpšanā vai to atbalstījis, savukārt tas nedod pamatu uzskatīt, ka viņš nav izdarījis citu noziedzīgu nodarījumu.

Izdarītās krāpšanas subjekts un cietušais

Krāpšanu dažreiz sauc par intelektuāliem noziegumiem un to veicēji parasti ir cilvēki ar augstāko ekonomisko izglītību. Lai gan ne katrs ekonomists ir krāpnieks un ne katrs krāpnieks ir ekonomists. Krāpšanas subjekts var būt jebkura fiziska persona, tai arī varētu nebūt speciālas zināšanas ekonomikas jomā, kas var apgrūtināt krāpšanas izdarīšanu un slēpšanu. Kas attiecas uz krāpnieka psiholoģisko portretu, tad bieži vien krāpniekam piemīt šādas rakstura īpašības: līdzsvarotība, pārliecības spējas, pašcieņa, paškontrolē, laipnība, atsaucība un spēja justies jebkurā situācijā līdera lomā, spēja sevi „pasniegt”, utt.

³¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Judikatūras nodaļas Dr. jur, asociētais profesors A.Judins „Tiesu prakse lietās par krāpšanu”. Pieejams: <http://www.at.gov.lv>

Noziedzīgu nodarījumu veikšanu nosaka cilvēka saprāts un brīva griba.³² Jāņem vērā krāpnieka motivācija izdarīt noziegumu, kas rezumējas ar to, kā pēc būtības tā varētu būt atšķirīga, un pēc autores domām tā varētu būt iedalīta šādās grupās:

- finansiālas grūtības (finanšu zaudējumi, parādi);
- kaitīgie ieradumi (azartspēles, kazino, narkomānija);
- ar darbu saistīti aspekti (atriebība, skaudība, kāre).

Par nozieguma upuri var būt jebkuras personas, kas pārsvarā nodarbojas ar tirdzniecību, biznesu, utt.

Jāatzīmē, ka tās bieži vien viegli pārliecināmi, nav spējīgs reāli novērtēt situāciju, piemēram, cilvēki gados. Apkopojot augstāk teikto, var secināt, ka jebkura noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī notiek noziedznieka un cietušā cīņa (pretošanās), savukārt krāpšanas gadījumos šī cīņa ir nevis fiziska, bet psiholoģiska. Noziedznieks pielieto visas savas iekšējās dabas (personības īpašība), zināšanas un spējas, lai iemantotu upura uzticību neizraisot aizdomas. Savukārt upuriem ir jāatklāj krāpnieka būtību, nodomu, un neļaut sevi apmānīt, jo sekas var iestāties diezgan negatīvas.

Par piemēru augstāk norādītam var minēt gadījumus, kad personas stādoties priekšā kā sociālie darbinieki, meklē pensionārus un piedāvā tiem iespēju apmeklēt sanatoriju veselības uzlabošanas nolūkā. Minētas personas pārliecina vecos cilvēkus, ka samaksājot par sanatorija apmeklējumu noteikto naudas summu, viņi uztaisīs pensionāriem klienta karti, ar kuru pensionāram būs iespēja saņemt 50% atlaidi gan iegādātām zālēm, gan sanatorija apmeklējumam. Pēc tā, kad pensionāri samaksa viņiem naudu, tā saucamie „sociālie darbinieki” ar saņemto naudu pazūd, nepiestādot solītus pakalpojumus.

Krāpšanas izmeklēšanas metodikas specifika

Pirms runāt par krāpšanas izmeklēšanas metodiku, sākumā ir jāizprot kāš tad ir metodika.. Pēc R.Dombrovska domām: kriminālistiskā metodika kā kriminālistiskās darbības visaugstākā forma un kā īstenības sfēra ir:

1. raksturīgāko izmeklēšanas darbību kopums,
2. raksturīgāko izmeklēšanas darbību izdarīšanas secība.
3. raksturīgāko izmeklēšanas darbību izdarīšanas īpatnības.³³

³² K.Ķipēna, A.Vilks Kriminoloģija. Rīga, Nordik, 2004.g., 48.lpp.

Augstāk minētais norāda uz to, ka Krimināllikumā norādīto izmeklējamo noziedzīga nodarījuma apstākļu noskaidrošanā (izzināšanā) jāizmanto tieši zinātniskā rakstura atziņas un ieteikumus, kā rīkoties atsevišķu noziegumu veidu un kategoriju izmeklēšanā, kas savā ziņā arī ir kriminālistiskā metodika, kas sevī ietver kriminālistikas tehnisko un taktisko bāzi un kuras pamatā ir noziedzīga nodarījuma kriminālistiskais raksturojums.

Ņemot vērā augstāk teikto un to, ka izmeklēšanas mērķis ir pierādāmo apstākļu apzināšana un to pierādīšana, nosacīti var izdalīt sekojošas visizplatītāk lietojamas kriminālistiskajā metodikā darbības krāpšanas lietās:

1. Cietušā pratināšana;
2. Liecību izvērtēšana;
3. Lietisko pierādījumu izņemšana; ekspertīzes;
4. Kratīšana pie aizdomas turētā (ja iegūta informācija par tādu);
5. Krāpnieku fototēkas uzrādīšana cietušajam;
6. Informācijas pieprasījums no AIMS (Personu uzskaitē pēc viņu nozieguma realizācijas paņēmieniem);
7. Visu personu, kuras redzējušas noziedznieku, pratināšana;
8. Savāktās informācijas analīze, pamatotu versiju izvirzīšana;
9. Iespējamā nozieguma subjekta uzrādīšana cietušajam atpazīšanai;
10. Nozieguma subjektīvās puses pierādīšana.³⁴

Pastāv tāda tendence, ka krāpšanas izmeklēšanas metodiku nosaka šī nozieguma izdarīšanas specifika un īpatnības.

Tā piemēram, ja krāpnieciskās darbības bija saistītas ar kādu uzņēmumu izveidošanas vai fiktīvo darījumu veikšanas palīdzību, tad lietderīgi būtu veikt fiktīvo firmu, organizāciju, grāmatvedības un sarakstes dokumentu izņemšanu, ka arī grāmatvedības revīziju. Autores prāt, lietderīgi būtu veikt arī darbības, saistībā ar aizdomas turētā kompozicionālā portreta izgatavošanu, lai izmantojot masu mediju palīdzību ātrāk noskaidrotu krāpšanas veicēja personību, tai skaitā arī veicinot preventīvo pasākumu veikšanu.

Kāda loma ir cietušā pratināšanas kriminālistiskām raksturojumam, veicot krāpšanas izmeklēšanu? Svarīgi ir atzīmēt to, ka cietušais vairāku gadījumā ir redzējis un pat ir kontaktējies ar noziedznieku, kas arī atvieglo krāpšanas izmeklēšanu, respektīvi, sākotnējai izmeklēšanas darbībai vienmēr jābūt cietušā pratināšanai, kuras gaitā ne tikai jānoskaidro krāpšanas mehānisms, bet arī detalizēts krāpnieka ārienes apraksts, viņa statistiskās un

³³ R.Dombrovskis Kriminālistikas teorētiskie pamati, Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2003.g., 136.lpp.

³⁴ Autoru grupa profesora A.Kavaliņa vadībā. Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Rīga, LPA, 2000.g., 127.-130.lpp.

dinamiskās pazīmes, iemaņas, paziņu loks un tās, ko viņš par sevi stāstījis.³⁵ Izņēmumus var radīt cietušā psiholoģiski- emocionālais stāvoklis, kad persona sava uztraukuma un bailes dēļ neapzināti var sniegt nepatiesas vai sagrozītas liecības. Psihisko pārdzīvojumu iespaidā cietušie nereti, it īpaši pirmajās nopratināšanās, nevar atcerēties par apstākļus, kuri sekmēja noziedzīga nodarījuma notikumu, vai arī kuri radās pēc tā (tā sauktie retroaktīva un proaktīva kavēšana).³⁶ Cietušā pratināšanas laikā jānoskaidro, kādas vēl personas ir redzējušas vainīgo personu un tad, liecinieku nopratināšanas laikā jānoskaidro un jānofiksē tos pašus apstākļus, kā pratinot cietušo, tajā pat laikā salīdzinot tos ar cietušā liecībām, lai konstatētu iespējamās pretrunas un neprecizitātes.

Pratinot cietušo, ka arī viņu liecību izvērtēšanas procesā ir jāievēro, ka bieži vien cietušā rīcība ir viktīma, jo nododot naudu vai mantu krāpniekam, viņš ir cerējis gūt labumu nelikumīgā vai vismaz morāli nosodāmā veidā vai arī rīkojies acīmredzami lētticīgi, ko vairums cilvēku nosoda,³⁷ respektīvi, tas ietekmē latento krāpšanas īpatsvaru un var būt par iemeslu nepareizai cietušā liecības izvērtēšanai tās objektivitātes dēļ. Ņemot vērā personības psiholoģisko stāvokli, kā arī pašvērtējumu, vairāku gadījumā cilvēki mēģina noslēpt faktus, ka savs lētticības dēļ, viņi tika maldināti un apkrāpti, līdz ar ko gadās, ka pratināšanas cietušais nepatiesi izklāsta nozieguma mehānismu, sagroza noziedznieka rīcību un teikto, nepareizi norāda noziedznieka ārējā izskata un dinamiskas pazīmes, ar to rada nepareizu priekšstatu par viņa tēlu un apgrūtina gan vainīgas personas meklēšanu, gan krāpšanas izmeklēšanu.

Piemēram, neprecizitātes cietušā liecībās var rasties gadījumos, ja pats cietušais pirms krāpšanas fakta, ir radījis situāciju, lai savā ziņā apmanītu pašu krāpšanas veicēju, tas var izpausties augstākas cenas noteikšanā kādai mantai vai mantas labāka izskata mākslīgā radīšana. Tas bieži vien notiek transportlīdzekļu vai nekustāmā īpašuma pārdošanas gadījumos.

Lai nepieļautu tādas situācijas, jāpratina cietušo pēc iespējas detalizētāks, lietojot attiecīgus pratināšanas paņēmienus, lai panāktu izmaiņas liecinieka pozīcijā un iegūtu konstatētu pretrunas un neprecizitātes liecībās un panāktu patiesas un pilnīgas liecības. Un tieši taktisko paņēmienu lietošana izmeklēšanas darbībās, kuru gaitā tiek iegūta nepieciešamā informācija sekmē krimināllietas pareizo izlemšanu.

³⁵ Autoru grupa profesora A.Kavaliņa vadībā. Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Rīga, LPA, 2000.g., 127.lpp.

³⁶ Руководитель авторского коллектива Яблоков Н.П. Криминалистика, издательство БЕК, Москва, г.1995, с.457

³⁷ Autoru grupa profesora A.Kavaliņa vadībā. Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Rīga, LPA, 2000.g., 127.lpp.

Vēl viens no svarīgākiem apstākļiem krāpšanas izmeklēšanas metodikas izmantošanā saistībā ar cietušo personu ir saistīta ar lietiskiem pierādījumiem, kas paliek pie cietušās personas pēc noziedzīga nodarījuma, kurus pēc iespējas ātrāk ir jāizņem, jāapskata, pēc iespējas piesaistot attiecīgas jomas speciālistus, kas palīdzēs vajadzības gadījumā pareizai uzdevumu formulēšanai ekspertīzei, un jāpievieno pie krimināllietas materiāliem, jo tie var sniegt nepieciešamo informāciju izmeklēšanā par noziedznieku, tās ātrākai atrašanai, ka arī var ietekmēt turpmāko izmeklēšanas metodes pielietošanu un veikšanu. Tas ir nosacīts ar to, ka vienmēr pastāv iespēja pēc atstātām pēdām noskaidrot pēdu atstājēju. Speciālists kriminālists izmeklēšanas darbību veikšanas gaitā parasti izdara foto/kino uzņēmumus, skaņu/video ierakstus, tai skaitā arī sniedz procesa virzītājam palīdzību darbā: noziedzīga nodarījuma materiālo pēdu atrašanā un fiksēšanā, kuru nosacīti var iedalīt trijos posmos:

1. pēdu meklēšana (atklāšana);
2. pēdu fiksācija;
3. pēdu pētīšana.³⁸

Tas notiek, piemēram, kad persona ir nopirkusi kādu nekustāmo īpašumu uz attiecīgi sastādītā līguma pamata no krāpniecisko darbību veicēja, bet savas īpašuma tiesības vēl nav nostiprinājusi Zemesgrāmata, līdz ar ko krāpniecisko darbību veicējs to izmantojot pārdod atkal minēto īpašumu trešajai personai. Rezultātā pie pircēja paliek sastādītā līguma eksemplārs, var palikt arī vēl citi dokumenti. Gadījumos, ja tika izmantoti viltoti dokumenti, piemēram fiktīvo uzņēmumu reģistrēšanā, tad tiek meklētas institūcijas kurās minētie dokumenti tika izmantoti (iesniegti), attiecīgi ir izņemami no attiecīgas tām un nododami ekspertīzes veikšanai.

Pamatojoties uz to, ka katra noziedzīgam nodarījumam ir savs sastāvs, parādās jauni pēdu rašanas mehānismi, ka arī noziegumu slēpšanas paņēmieni.

Svarīgi ir arī laikus, nepieciešamības gadījumā, minētos izņemtos lietiskos pierādījumus nosūtīt ekspertīzes (daktiloskopiskai, dokumentu tehniskais, utml.) veikšanai, līdz ar ko ņemot vērā pēdu izzušanas īpašības tos pareizi iesaiņot un nesabojāt. Eksperta atzinums ir pierādīšanas līdzeklis kriminālprocesā.

Kā lietiskie pierādījumi var tikt izmantotas jebkuras lietas, kas noderējušas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanas rīkiem, saglabājušās noziedzīga nodarījuma pēdas vai bijušas par noziedzīga nodarījuma priekšmetu, kā arī jebkāda citā veidā ir izmantojamas

³⁸ R.Dombrovskis Kriminālistikas teorētiskie pamati, Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2003.g., 105.lpp.

pierādīšanā. Ja lieta pierādīšanā izmantojama sakarā ar tajā ietvertu saturisko informāciju, tā kā pierādījums uzskatāms nevis par lietisko pierādījumu, bet gan par dokumentu. (183).³⁹

Par piemēru var būt saņemtās atbildes no attiecīgām institūcijām organizācijām uz procesa virzītāja pieprasījumiem: nosūtot pieprasījumu Valsts ieņēmumu dienestam ar lūgumu sniegt informāciju pa nodarbinātām personām kādā no uzņēmumā, kurš veic krāpnieciskās darbības (slēdz līgumus par attiecīgo pakalpojumu sniegšanu, bet saņemot naudu attiecīgus pakalpojumus nesniedz),- un saņemot no par to atbildi. Tāad saņemtā atbilde uz pieprasījumu ir uzskatāma nevis par lietisko dokumentu, bet gan par dokumentu.

Gadījumā, ja tiek noskaidrota aizdomās turētā personība, tad neatliekami ir jāizdara pie viņa kratīšana, ar mērķi atrast izņemtajiem analogiskus priekšmetus un dokumentus vai materiālu paliekas un rīkus, kas izmantoti to izgatavošanai.⁴⁰ Atrastos priekšmetus arī ir jānosūta attiecīgās ekspertīzes veikšanai.

Piemēram, kad persona (aizdomas turētājs) slēdza līgumus no kāda uzņēmumu vārda, attiecīgi viltojot dokumentu un uzņēmumu zīmogus, tad lietderīgi neatliekami izdarīt kratīšanu pie viņa, viņa uzturēšanas un dzīves vietās, atkarībā no situācijas arī viņam piederošos transportlīdzekļos, ar nolūku atrast viltoto uzņēmumu zīmogu, ka arī uzņēmuma viltotas blankas (dokumentus), vai arī sastādīto līgumu eksemplārus un iegūto uz to pamata mantas.

Ņemot vērā, ka krāpniekiem piemīt liels recidīva īpatsvars, ka jau bija minēt iepriekš, ātrākai noziedznieka atrašanai var sekmēt krāpnieku fototēkas, fotoalbumu un videotēku uzradīšana cietušajam un citiem lieciniekiem pēc to pratināšanas veikšanas. Savukārt ņemot vērā to, ka nepastāv vienotas Latvijas valsts krāpnieku fototēkas datubāzes, šī darbības izmantošana reti kad ir efektīva, jo policijas iestāžu iekšējās krāpnieku fototēkās nav iekļauti visu krāpnieku fotoattēli. Ar recidīva īpatsvaru arī ir saistīta krāpšanas izdarīšanā pielietoto paņēmieni raksturs, noziedzības valodā „rokraksts”, jo krāpšana pēc savas būtības ir diezgan sarežģīts noziedzīgs nodarījums un pirms tās veikšanas prasa ilgu laiku to plānošanai. Uz augstāk teiktā pamata, neatņemama daļa krāpšanas izmeklēšanā ir personu uzskaitē pēc viņu noziegumu realizācijas paņēmieniem AIMS kontingents izmantošanas efektivitāte. To izmantojot var iegūt informāciju, vai šīs nodarījums vai noziedznieks, satur faktus, pazīmes, kas ir saistītas ar citām personām, kuras bija izdarījušas krāpšanu pielietojot tādus pašus vai ļoti līdzīgus paņēmienus, vai arī par neatklātiem analogiskiem noziedzīgiem nodarījumiem.

³⁹ K.Strada-Rozenberga Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2002.g., 183.lpp

⁴⁰ Autoru grupa profesora A.Kavaliņa vadībā. Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Rīga, 2000.g., 128.lpp.

Ja tomēr aizdomās turētā personību neizdodas noskaidrot, tad ar attiecīgās jomas speciālista palīdzību uz sniegto cietušā un liecinieku liecību pamata lietderīgi būtu izgatavot noziedznieka kompozicionālo portretu, kuru var izmantot noziedznieka meklēšanā arī izmantojot masu saziņas līdzekļus, savukārt, ņemot vērā to, ka Latvijas Republikas Iekšlietu Ministrijā nav izveidota integrētā krāpnieku fototēka, ka arī finansiālo trūkumu dēļ katrā izmeklējamā lietā nav iespējams sastādīt krāpnieka kompozicionālo portretu, minēto darbību veikšana izmeklēšanā ir apgrūtināša.

Pārsvārā, minētas darbības arī veido sākotnējo izmeklēšanas darbību klāstu krāpšanas izmeklēšanā.

Analizējot informāciju par noziedznieka rīcību un uzvedību, viņa apģērbu un sarunās teikto, pētot atstātos priekšmetus un dokumentus (pēdas), dažreiz izdodas izvirzīt pamatotas versijas, par viņa iespējamo dzīves vai darba rajona vai pat vietu, tautību, izglītību un profesiju, kuru pārbaudei jāplāno un jāveic tālākās izmeklēšanas darbības. Analīzes rezultāti nekavējoties nododami kriminālpolicijas darbiniekiem attiecīgiem kriminālmeklēšanas pasākumiem.⁴¹

Pamatojoties uz to, ka katra noziedzīgā nodarījumam ir savs sastāvs, parādās jauni pēdu rašanas mehānismi, ka arī noziegumu slēpšanas paņēmieni.

Pēdu rašanas mehānismi un pierādīšana

Ņemot vērā krāpšanas specifiskās īpatnības (īpašības), tai nav raksturīgas pēdas, kas paliek nozieguma izdarīšanas vietā, kas savā kārtā ir raksturīgas citiem noziedzīgiem nodarījumiem. Nereti nozieguma izdarīšanas vietas kā tādas vispār nepastāv, līdz ar ko pamatā pēdas saglabājas dokumentos, zīmogos, blankas, kas tiek izmantoti valsts amatpersonu maldināšanā. Izņemot dokumentu saturiskās (intelektuālās) nozīmes, kas tiek uzskatītas par pēdām, tajos var konstatēt atstātos roku (pirkstu) pēdas, smaržu pēdas. Minētas pēdas ir raksturīgas visiem krāpšanas veidiem. *Piemēram, kad tiek reģistrēti fiktīvie uzņēmumi uz personas, kurai nav pastāvīgas dzīvesvietas ar nolūku veikt krāpnieciskās darbības, ja šī persona (bezpajumtnieks) norāda uz konkrēto personu, kura ir iesaistīta krāpnieciskās darbībās un kura bija devusi tai (bezpajumtniekam) dokumentu paketi iesniegšanai konkrētā iestādē, bet tā visu noliedz, tad minētie dokumenti tiek nododami ekspertīzes veikšanai ar nolūku konstatēt un izņemt pirkstu, sviedru pēdas, lai tās pēc tam identificētu.*

Autores prāt, šī darbību veikšana paaugstinātu krāpšanas atklāšanu, bet ņemot vērā to, ka minētas pēdas uz dokumentiem bieži vien ir nederīgas identifikācijai, piemēram, pirkstu

⁴¹ Autoru grupa profesora A.Kavaliņa vadībā. Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika. Rīga, LPA, 2000.g., 129.lpp.

pēdas ir sabojātas vai iznīcinātas, vai arī ir pagājis diezgan ilgs laiks no dokumentu izmantošanas un izņemšanas brīža un pēdas jau ir izzudušas, šīs darbības tiek veiktas diezgan reti.

Krāpšanai piemīt tāda īpašība, ka atšķirībā no zādzībām vai citiem līdzīgiem nodarījumiem, kuros noziedznieks paraksti paliek ārpus redzamības loka, aizdomās turētais jebkurā gadījumā nonāk saskarsmē ar cilvēku grupu, kas saistītas ar iegūto mantu atbrīvošanos, utt., kas sekmē to, ka gandrīz vienmēr liecinieku atmiņā paliek aizdomās turētā vizuāls tēls, kas spēlē nozīmīgu lomu noziedzīga nodarījuma ātrākā atklāšanā. Pēdu meklēšanā jāzina galvenie avoti, kas veicina informācijas iegūšanu par krāpšanas pazīmes, un tie varētu būt: informētāji, kuriem var būt kāda izmeklēšanai nozīmīga informācija (konsultanti, dažādu organizāciju pārstāvji, utt.), vai dokumenti, kuros ir atspoguļota informācija par noziedzīgo nodarījumu (līgumi, pilnvaras, utt.).

Dokumentus, kas sevī ietver informāciju par personas noziedzīgām darbībām var iedalīt divās grupās:

- dokumentu, kuri tiek uzrādāmi, lai maldinātu (pilnvaras, čeki);
- dokumenti, kuri tiek sastādīti kopā ar maldināto personu (vienošanās, līgumi).

*Par piemēru augstāk minētam var minēt krimināllietu Nr.11087****09, kad persona D.K. viltojot Ģ.S. parakstu uz Z/S „[S]” dokumentiem, uzdodoties par Z/S „[S]” līdzīpašnieku iedeva personai E.G. pilnvaru, kurai tika solīts uzņemt viņu darbā, uz kuru pamata E.G. noformēja biznesa klientu līgumus ar SIA „Tele2” un Z/S „[S]” vārda, par mazcenās mobilo telefonu iegādi, kurus E.G. pēc tā atdeva D.K.⁴² Minētajā gadījumā E.G. būdama pati maldināta, maldināja arī SIA „Tele 2” darbiniekus sastādot līgumus, par kuriem nākotnē netika veikti maksājumi. Šīs piemērs arī ir attiecināms pie darba 1.1.apakšnodaļā minēto krāpšanas subjektīvas puses raksturojumā, kad persona, būdama pati maldināta, maldina citus.*

Tieši personas, kas redzēja un kontaktēja ar aizdomas turēto, un dokumenti-informācijas nesēji par personas noziedzīgām darbībām- ir galvenie informācijas iegūšanas avoti. Uz iegūto atstātu pēdu pamata, tikai varbūtēji var spriest par aizdomas turētā izglītības līmeni un personiskajām (intelektuālajām) īpašībām.

Vēl viena krāpšanas īpatnība ir tāda, ka parasti krāpšana ir ļoti ilgstoša, un tas ietekmē nodarījuma izdarīšanas vietas konstatēšanu (noteikšanu), bieži vien krāpšanas izdarīšanai piemīt vairākas izdarīšanas vietas, līdz ar ko krāpšanas izdarīšanā vairāku vietas konstatēšanas gadījumos izmeklēšana ir diezgan ilgstoša un darbietilpīga.

⁴² Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa krimināllietā Nr.11087****09, nav publicēts.

Kriminālistikas metodikā pierādīšanas priekšmets krāpšanas lietās izpaužas, ka krāpšanas izdarīšanas apstākļu noskaidrošana izmeklēšanas gaitā. Bieži pierādīšanas priekšmetu juridiskajā literatūrā⁴³ apzīmē ar jēdzieniem: „izpētes priekšmets” vai „izzināšanas priekšmets”. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 124 pantu pierādīšanas priekšmets ir visu kriminālprocesa gaitā pierādāmo apstākļu kopums un ar tiem saistītie fakti un palīgfakti.⁴⁴

Ka attiecas uz pierādāmiem apstākļiem, tad, piemēram, K.Strada-Rozenberga saskaņā ar Krimināllikuma un Kriminālprocesa normām, tos iedala divās lielās grupās:

1. noziedzīga nodarījuma sastāvs;
2. citi apstākļi (fakti), kas var ietekmēt kriminālatbildības iestāšanos, kriminālsoda veidu un apmēru.⁴⁵

Sīkāk, izanalizējot augstāk minēto, pierādāmus apstākļus krimināllietā krāpšanas gadījumos var iedalīt:

1. krāpšanas notikums
2. krāpšanas izdarīšanas vieta, laiks, apstākļi
3. ļaunprātīga nodoma esamība
4. krāpšanas priekšmeta esamība
5. persona, attiecībā, kuru tika vērsta krāpnieciskās darbības
6. fakti par aizdomās turēto personību (darba vietas, darba raksturojums, sodāmība, nodomi, nodarījuma izdarīšanas paņēmieni, utt)
7. fakti par noziedzīgo grupu vai līdzdalībniekiem, kuri piedalījās nozieguma izdarīšanā.(sastāvs, skaits, tehniskais aprīkojums un apbruņojums, specializācija)
8. fakti par cietušo personu un viņa kontaktiem ar aizdomas turēto
9. apstākļi, kas veicināja nozieguma izdarīšanu, un citi.

Tātad, veicot krāpšanas izmeklēšanu jāpierāda: Krimināllikumā paredzētā krāpšanas sastāva esamība vai neesamība; arī jāpierāda citi apstākļi (piemēram, krāpšanas izdarījušas personas vaina), kuri ir paredzēti Krimināllikumā un citos likumos, kuri var ietekmēt lietas pareizo izlemšanu- personas saukšanu pie kriminālatbildības vai atbrīvošanu no tās, kriminālsoda veida izvēli, ka arī soda apmēru, utt. Pierādīšanas jēga ietver sevī pierādīšanas

⁴³ Sīkāk skatīt K.Strada-Rozenberga Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2002.g., 68.lpp.

⁴⁴ Latvijas Republikas 21.04.2005.g. likums ”Kriminālprocesa likums” ar 04.02.2010.g. grozījumiem, Latvijas Vēstnesis Nr.193(4179). Aplūkots 23.11.2010.

⁴⁵ K.Strada-Rozenberga Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa, Rīga, 2002, 77.lpp.

adresāta pārliecināšanu par juridiska apgalvojuma patiesumu.⁴⁶ Apstākļi (fakts, notikums) tiek uzskatīti pa pierādītu, ja nepastāv saprātīgas šaubas par to pastāvēšanu vai neesamību. Liels īpatsvars pierādīšanas procesā piemīt izmeklēšanas laikā likumā paredzētā kārtībā iegūto ziņu un faktu likumā noteiktā procesuālā formā nostiprināšana.

Izšķir šādus pierādījumu veidus:

1. Liecības
2. Eksperta atzinums
3. Lietiskie pierādījumi
4. Procesuālo darbību protokoli
5. Dokumenti, un citi⁴⁷

Galvenais, kas attiecas uz pierādījumu iegūšanu ir pareizā tā izņemšana un fiksēšana (nostiprināšana procesuālajos dokumentos), ievietojot tās optimālos glabāšanas apstākļos, informācijas saglabāšanai; nodrošinot ērtību tālākai pēdu izpētei laboratorijā, ka arī ierobežojot pieeju informācijai, ko satur pēdas.⁴⁸ Šis fakts ir arī attiecināms uz pēdu saglabāšanu, kuri ātri izzūd, piemēram, dokumentu pareiza izņemšana un iesaiņošana, ka arī nostiprināšana procesuālajos dokumentos, - kuri satur pirkstu vai sviedru pēdas.

Salīdzinot Latvijas Krimināllikumā esošo reglamentāciju par pierādījumiem un pierādīšanu izmeklēšanā ar Baltkrievijas Kriminālprocesa kodeksā ietverto reglamentāciju tika konstatēts, ka tā pēc savas būtības un kopējās iezīmes sakrīt.

Saskaņā ar Baltkrievijas Kriminālprocesa kodeksa 88.pantu pierādījumi ir jebkādi faktiskie dati, kas ir iegūti likumā noteiktajā kārtībā un uz kuru pamata, izmeklēšanas iestāde konstatē sabiedrībai bīstama nodarījuma esamību vai neesamību, kas ir paredzēts Krimināllikumā, personas vainas esamību vai neesamību un citus apstākļus, kuriem ir nozīme konkrēto krimināltiesisko attiecību taisnīgā noregulējumā⁴⁹, līdz ar ko salīdzinot minēto pierādījumu definīciju ar Latvijas Kriminālprocesa likumā ietverto pierādījumu skaidrojumu, var secināt, ka tie ir līdzīgi pēc savas būtības, un nekādu pretrunu starp viņiem nav, ir tikai dažas nianšes to traktējumā, bet saturs ir vienāds.

⁴⁶ K.Strada-Rozenberga Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa, Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2002.g., 149.lpp.

⁴⁷ K.Strada-Rozenberga Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa, Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2002.g., 181.lpp.

⁴⁸ V.Terehovičs, E.Nīmande Kriminālistika. Kurša lekciju konspekts. Rīga, 2008., 21.lpp.

⁴⁹ Уголовно-Процессуальный Кодекс Республики Беларусь.. Pieejams: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?regnom=2002&oidn=_OSO0LPBJZ#_OSO0LPBJZ [tiešsaiste], Aplūkots 27.11.2010.]

No augstāk teiktā var secināt, ka krāpšanas izmeklēšanas metodikā, tiek izmantojamas izmeklēšanas darbības, tai skaitā procesuālas, ka arī operatīvo darbību un citu tiesisko un likumīgo darbību veikšana nolūkā noskaidrot izmeklējamā noziedzīgā nodarījuma Krimināllikumā paredzētus apstākļus, un tās pēc sava rakstura katra noziedzīga nodarījuma atklāšanā satur individuālā rakstura specifiku. Jāseko līdzī krāpšanas izdarīšanas veidiem un paņēmieniem, uz tās pamata jāstrādā pasākumi to prevencijā, ka arī jāpilnveido un jāuzlabo izmeklēšanas darbību veikšanas taktiku.

KRĀPŠANAS PIRMSTIESAS IZMEKLĒŠANAS ĪPATNĪBAS:

2.1. Pirmstiesas izmeklēšanas izpratne

Pirmstiesas process ir kriminālprocesa pirmā stadija, kurā ir izdalāmi divi posmi-izmeklēšana, kuras robežas nosaka Kriminālprocesa likums un kriminālvajāšana. Minēta darba ietvaros autores uzmanība ir vērsta uz pirmstiesas izmeklēšanas nosacījumiem un kārtību, kādā tā ir veicama izmeklēšanas iestādēs, proti, policijā.

Izmeklēšana kā viens no pirmstiesas procesa posmiem ir pakļauta pirmstiesas kriminālprocesa vispārīgiem noteikumiem, savukārt pirmstiesas process ir pakārtots kriminālprocesa mērķu sasniegšanai.⁵⁰

Pēc I.Bulgakovas domām, izmeklēšana ir kriminālprocesuālajā likumdošanā reglamentētā Valsts policijas un citu izmeklēšanas uzdevumu pildošo iestāžu pilnvarotu amatpersonu darbība, kā arī iesaistīto personu darbība nolūkā noskaidrot noziedzīgā nodarījuma notikumu un noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā vainīgās personas, kā arī savākt pietiekamas ziņas apsūdzības celšanai.⁵¹

No šīs definīcijas izriet, ka vispirms ir jāuzsāk kriminālprocess, lai varētu veikt kriminālprocesuālās darbības, kas būtu vērstas uz noziedzīgā nodarījuma notikuma un noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā vainīgās personas noskaidrošanu, lai pēc tam, kad minētie fakti ir noskaidroti, un savākti pietiekami pierādījumi, varētu celt apsūdzību un vainīgo personu saukt pie kriminālatbildības.

Tātad, no augstāk teiktā var secināt, ka izmeklēšana sākas ar lēmuma pieņemšanu par kriminālprocesa uzsākšanu un turpinās līdz brīdim, kad tiek noskaidrota persona, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu un kura ir saucama pie kriminālatbildības, ka arī iegūti pietiekami pierādījumi kriminālprocesa nodošanai prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai. Gadījumos, ja persona, kura ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu netiek noskaidrota, izmeklēšanu veic līdz brīdim, kad iestājas kriminālatbildības noilgums vai tiek noskaidroti citi apstākļi, kas saskaņā ar Kriminālprocesa likuma noteikumiem nepieļauj kriminālprocesu.⁵² Pastāv arī gadījumi, kad pirmstiesas izmeklēšana tiek apturēta.

⁵⁰ Autoru kolektīvs, Kriminālprocesuālie termini pirmstiesas izmeklēšanā, mācību līdzeklis, Rīga, LPA, 2006.g., 6.lpp.

⁵¹ I.Bulgakova, Izmeklēšanas izpratne un saturs pirmstiesas procesā, monogrāfija. Rīga, „Multineo”, 2006, 11.lpp.

⁵² Latvijas Republikas 21.04.2005.g. likums "Kriminālprocesa likums" 397.panta 2.daļa, ar 04.02.2010.g. grozījumiem, Latvijas Vēstnesis Nr.193(4179).

Saskaņā ar Krimināllikuma, Kriminālprocesa likuma un likuma „Par policiju” ietvertām normām, var secināt, ka galvenokārt par izmeklēšanas uzdevumiem var uzskatīt:

1. informācijas reģistrēšana par iespējamām, kā arī gatavotām, izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem un citiem likumpārkāpumiem un par personām, kas tos izdarījušas, kā arī par notikumiem, kuri apdraud sabiedrības drošību, un nekavējošā reaģēšana uz tiem;

2. kriminālprocesa uzsākšanas iemesla un pamata esamības vai neesamības noteikšana, veicot saņemtās informācijas izvērtēšanu un pārbaudi;

3. pirmstiesas izmeklēšanas veikšana krimināllietās, nolūkā noskaidrot noziedzīgā nodarījuma sastāvu, apstākļus, pie kādiem tās tika veikts, kā arī vainīgas personas tā izdarīšanā;

4. savas kompetences ietvaros, noziedzīgu nodarījumu, kā arī to cēloņu un veicinošo apstākļu atklāšana, pasākumu veikšana to novēršanā un pārtraukšanā, izmantojot kriminālprocesiālus līdzekļus.

Pirmstiesas izmeklēšana ir obligāta ikvienā kriminālprocesā, izņēmumus ir tikai personīgās apsūdzības lietās, kurās pirmstiesas izmeklēšana pēc saviem vispārīgiem principiem nenotiek. Īpatnējs pirmstiesas izmeklēšanas obligātuma izņēmums ir saīsinātā procesa tiesvedība, kurā pirmstiesas izmeklēšana notiek speciālā kārtībā, savukārt izmeklējot krāpšanas noziegumus kriminālprocesus saīsinātā kārtībā veic ārkārtīgi reti. Parasti izmeklējot krāpšanas noziegumus pirmstiesas kriminālprocesu veic vispārējā kārtībā, jo minēta noziedzīgā nodarījuma izmeklēšana ir diezgan ilgstoša un darbietilpīga.

Saskaņā ar kriminālprocesa likuma 397.panta 1.daļu, par izmeklēšanas struktūras etapiem var uzskatīt:

1. izmeklēšana, uzsākot procesu (informācijas saņemšana par noziedzīgu nodarījumu, tās reģistrācija normatīvajos dokumentos noteiktajā kārtībā un, ja, nepieciešams, ziņu par noziedzīgu nodarījumu ieguve, veicot cita veida funkcijas- pārbaudes, operatīvo, utt.)

2. izmeklēšana uzsāktajā kriminālprocesā (izmeklēšanas (procesuālo) darbību veikšana)

Ņemot vērā Latvijas Republikas likumdošanu, Valsts policija ir uzskatīta par izmeklēšanas iestādi, jo vairākums noziedzīgu nodarījumu izmeklēšana ir piekritīga tieši valsts policijai. Policijas kompetence, salīdzinājumā ar citām izmeklēšanas iestādēm, kriminālprocesa (izmeklēšanas) veikšanā ir visplašākā. Praktiski par jebkuru noziedzīgu nodarījumu, policijai ir tiesības uzsākt, kā arī veikt kriminālprocesu (izmeklēšanu).

Valsts policijai ir vairākas apakšstruktūras, kas nodarbojas ar atsevišķo noziedzīgo nodarījumu veidu izmeklēšanu. Piemēram, lai nodrošinātu Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes pārvalžu un iecirkņu sadarbību noziedzīgu nodarījumu atklāšanā, paaugstinātu

smagu un sevišķi smagu noziegumu atklāšanu, ir noteikta sekojoša piekritība kāpšanas noziegumu izmeklēšanā: Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.birojs izmeklē Krimināllikuma 177.panta paredzētos krāpšanas nodarījumus, ja darbības ir saistītas ar aizliegtu komercdarbību, grāmatvedības datu sagrozīšanu; zaudējumu nodarīšanu lielā apmērā iestādei, kura saņem finansējumu no valsts vai pašvaldības budžeta; kredītiestādei vai komercsabiedrībai ar valsts vai pašvaldības kapitālu. Pārējie krāpšanas izmeklēšanas gadījumi ir piekritīgi izmeklēšanai Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes iecirkņiem.⁵³

Uz augstāk minētā pamata var secināt, ka krāpšanas izmeklēšana ir saistīta ar likumības, tiesiskuma un procesuālās kārtības ievērošanu, kurai neatņemama sastāvdaļu veido krāpšanas krimināltiesisks un kriminālistisks raksturojums. Izmeklēšanu var veikt kompetentas iestādes, minētajā darbā autore ir aplūkojusi Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa darbību. Katra noziedzīga nodarījuma izmeklēšanai piemīt savas specifiskas iezīmes, tapāt arī krāpšanai. Ne vien svarīgi ir izmeklējot kriminālprocesa par krāpšanu, lai procesa virzītājam būtu nepieciešamas zināšanas attiecīgajā jomā, kura var būt saistīta ar specifisko paņēmu izmantošanu krāpšanas veikšanā, piemēram, komercdarbības vai kredītiestāžu darbības jomā. Nedrīkst arī aizmirst par sadarbību ar citām izmeklēšanas, valstiskajām un nevalstiskajām organizācijām, kas veicina noziedzīga nodarījuma efektīvāko izmeklēšanu.

2.2. Kriminālprocesa uzsākšana

Kriminālprocesa uzsākšanas nosacījumi ir paredzēti Kriminālprocesa 30.nodaļā. Saskaņā ar Kriminālprocesa likumā ietvertām normām, nav paredzēti nekādi procesuālie līdzekļi kriminālprocesu nepieļaujošu apstākļu (nosacījumi, kad kriminālprocesu nedrīkst uzsākt, bet uzsākts kriminālprocess ir jāizbeidz) pastāvēšanas konstatēšanā un apstiprināšanā, uzsākot kriminālprocesu. Saņemot informāciju (ziņu) par noziedzīgo nodarījumu, vai arī konstatējot to, jāizvērtē minēto informāciju un jāpieņem lēmums (kurš nav pārsūdzams) par kriminālprocesa uzsākšanu, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 371.pantu, vai arī jāpieņem lēmums (kurš ir pārsūdzams) par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 373.pantu).

Saņemtas ziņas izvērtēšanā ietilpst: informācijas analīze, nolūkā noskaidrot vai pastāv kriminālprocesa uzsākšanas iemesls- ziņas, kuras norāda uz iespējama noziedzīgā nodarījuma

⁵³ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes priekšnieka I.Ķuža pavēle Nr.1186, no 08.09.2009.g., Rīga

izdarīšanu (kriminālprocesa likums 369.pants), ka arī noskaidrot vai ir pamats kriminālprocesa uzsākšanai, tas ir: pastāv reāla iespēja, ka ir noticis noziedzīgs nodarījums, vai arī ziņas satur informāciju par iespējamu notikušu noziedzīgu nodarījumu un tās ir iespējams pārbaudīt tikai ar kriminālprocesa līdzekļiem un metodēm (Kriminālprocesa likums 370.pants) Arī saņemta informācija tiek pārbaudīta Integrētā Iekšlietu Informācijas Sistēmā ar nolūku konstatēt, vai par minēto faktu policijā jau nebija sniegtas ziņas par analogisko faktu (notikumu).

Šie divi elementi paredzēti Kriminālprocesa likumā un nepieciešami, lai kompetenta amatpersona izvērtētu kriminālprocesa uzsākšanas juridiskā pamatojuma esamību/neesamību. Aplūkojot izmeklēšanu kā procesuālo darbību kopumu, jānorāda, kā izmeklēšanas struktūrā būtu iekļaujama arī izmeklēšanas iestādes kriminālprocesa veikšanai pilnvarota amatpersonas kriminālprocesuālā darbība, uzsākot kriminālprocesu.⁵⁴

Tātad uzsākot kriminālprocesu, procesa virzītājam ir:

1. jāizanalizē un jāizvērtē saņemtais iesniegums (ziņojums) vai citādā veidā sniegtās ziņas, vai tas norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, - tas ir jānoskaidro procesa uzsākšanas iemesla esamība un likumība;
2. jānoskaidro vai notikumā ir saskatāmi Krimināllikumā paredzētie noziedzīga nodarījuma pazīmes;
3. jānoskaidro kriminālprocesa uzsākšanas pamata esamība;
4. jāizlemj, vai iestāde/amatpersona, kas saņēmusi šīs ziņas, ir tiesīga uzsākt kriminālprocesu vai arī materiāli nododami pēc piekritības;
5. jāizlemj, vai nepastāv kriminālprocesu nepieļaujošie apstākļi;

Parasti krāpšanas gadījumos, policijā par noziedzīgu nodarījumu ziņas sniedz cietušais (persona, kura pati ir cietusi), kontrolējošās un uzraugošās iestādes, piemēram, Valsts ieņēmumu dienests, vai jebkura fiziska vai juridiska persona, kura pati tieši nav cietusi, piemēram, Uzņēmumu reģistrs, bet ziņas par krāpšanu varētu būt iegūtas arī veicot kriminālprocesu par citu noziedzīgu nodarījumu, vai arī citas likumos noteiktas funkcijas, piemēra, pārbaudes, operatīvo darbu. Anonīma informācija vai informācija, kuras iesniedzējs atsakās atklāt informācijas avotu- nevar kalpot par iemeslu kriminālprocesa uzsākšanai. Bieži vien, personas sniegtās ziņas policijā par viņu skatījumā krāpšanas noziedzīgām darbībām, satur civiltiesiskā strīda pazīmes, nevis noziedzīgā nodarījuma pazīmes, līdz ar ko, saņemot un izvērtējot minēto informāciju ir pamats uzskatīt, ka pastāvošo civiltiesisko strīdu atrisināšana neietilpts policijas kompetencē un tās ir jāizskata Civiltiesiskā kārtā.

⁵⁴ I.Bulgakova, Izmeklēšanas izpratne un saturs pirmstiesas procesā, monogrāfija, Rīga, „Multineo”, 2006, 107.-108.lpp.

Pirms lēmuma pieņemšanas par kriminālprocesa uzsākšanu vai atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, saņemta informācija ir jāreģistrē noteiktajos uzskaites dokumentos- Elektroniskajā notikumu žurnālā un izlemj jautājumu par to izskatīšanas piekritību, kura var būt gan teritoriālā, gan institucionālā. Pirmstiesas izmeklēšanas piekritība ir krimināllietu pirmstiesas izmeklēšanas pieļāvums konkrētai pirmstiesas izmeklēšanas iestādei likumā pieļautām kompetences robežās.⁵⁵ Lemjot par institucionālo piekritību, ja kāda izmeklēšanas iestāde saņem ziņu par notiekošo vai notikušo noziedzīgu nodarījumu noziedzīgu nodarījumu-krāpšanu, kura izmeklēšana neietilpst tās kompetencē, bet pierādījumu fiksēšanai vai nozieguma izdarītāja aizturēšanai nepieciešams veikt neatliekamas izmeklēšanas darbības, tas ir atļauts uzsākt kriminālprocesu tikai smagu vai sevišķi smagu noziegumu gadījumos, tas ir par krāpšanu, pa kuras izdarīšanu draud kriminālatbildība krimināllikumā 177.panta 2. un 3.daļā, informējot par to attiecīgo kompetento izmeklēšanas iestādi.⁵⁶ Pēc neatliekamo izmeklēšanas darbību veikšanas uzsāktā kriminālprocesa materiālus ir jānodod pēc piekritības, attiecīgai izmeklēšanas iestādei. Gadījumos, ja izmeklēšanas iestāde saņem ziņu par citā teritorijā izdarītu krāpšanu, saņemtos materiālus tā nekavējoties nosūta pēc teritoriālās piekritības attiecīgai izmeklēšanas iestādei, kuras kompetencē ietilps minēta nodarījuma izmeklēšana, savukārt pilnīgākai un ātrākai pirmstiesas izmeklēšanas veikšanai, to var izdarīt arī noziedzīga nodarījuma atklāšanas vietā, vai vietā, kur atrodas aizdomas turētais vai apsūdzētais, kā arī liecinieku vai cietušo vairākums. Par uzsākto kriminālprocesu ir jāpaziņo iesniedzējam, izskaidrojot pārsūdzēšanas tiesības. Neskatoties uz to, ka saņemtā informācija tiek reģistrēta Elektroniskajā notikumu žurnālā, kas no vienas puses izslēdz kriminālprocesu par vienu un to pašu faktu dublēšanu, tas tomēr pastāv, jo praksē ir sastopamas tādi problēmgadījumi, ka strādājot Valsts policijā, nav piekļuves uzskaitē, kurā ir norādītas ziņas par uzsāktajiem kriminālprocesiem vai konstatētajiem noziedzīgiem nodarījumiem, kuras iekļauj Finanšu policija, kas krāpšanas gadījumos notiek diezgan bieži, jo nereti krāpšana ir cieši saistīta un dažreiz grūti nodalāma no noziedzīga nodarījuma- izvairīšanos no nodokļu samaksas.

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 398.pantu, kriminālprocesu uzsākot, izmeklējamu rīcību var kvalificēt tikai pēc piederības pie noziedzīgu nodarījumu grupas objekta. Pēc konkrēta Krimināllikuma panta nodarījumu kvalificē tikai tad, kad ir iegūti pietiekami pierādījumi. Pa nodarījuma kvalifikāciju izdara atzīmi kriminālprocesa reģistrā.

Bieži vien praksē rodas domstarpības pēc kāda Krimināllikuma panta ir jākvalificē krāpšanu, kuras veikšanai tika izmantoti viltoti dokumenti, ja izmeklēšanas gaitā dokumentu

⁵⁵ Ā.Meikališa, Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2001.g., 17.lpp.

⁵⁶ Autoru kolektīvs, Kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas izmeklēšanā, mācību līdzeklis, Rīga, LPA, 2006.g., 45.lpp.

viltšanas fakts ir pierādīts, bet pati vainīgā persona tos nav viltojusi, bet tikai izmantojusi, tad noziedzīgs nodarījums tiek kvalificēts pēc Krimināllikuma 177.panta daļām, un minētajā gadījumā viltotu dokumentu izmantošanu tiek uzskatīta, ka krāpšanas veikšanas līdzeklis. Savukārt, ja vainīga persona, kura izdara krāpšanu, pati vilto arī dokumentus, kurus izmanto veicot krāpnieciskās darbības, tad minētie noziedzīgie nodarījumi veido kopību un tiek kvalificēti- pēc Krimināllikuma 177.panta daļām un 275.panta daļām.

Lai saglabātu noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanas pēdas, procesa virzītājam jāpieņem lēmums par nepieciešamību izdarīt neatliekamās izmeklēšanas darbības. Pēc kā procesa virzītājam ir jāveic pasākumi noziedzīgā nodarījuma pārtraukšanai un brīdināšanai.

Nemto vērā krāpšanas kriminālistisko raksturojumu, no kura izriet, ka visi noziedzīgi nodarījumi ir atšķirīga pēc savas būtības un nav vienādi, nepastāv arī vietotas formulas, kādā apjomā jāveic izmeklēšanas iestādei katrā gadījumā,⁵⁷ savukārt izmeklēšanai jābūt vērstai uz noziedzīga nodarījuma (krāpšanas) atklāšanu un vainīgās personas saukšanu pie Krimināllikumā paredzētās atbildības.

Ka jau bija minēts iepriekš, kriminālprocesu par krāpšanas izdarīšanu parasti uzsāk vispārējā kartībā (kriminālprocesa likuma 385.panta 1.daļas 6.punkts), pieņemot lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu, norādot tajā:

1. uzsākšanas iemeslu un pamatu; īsu nodarījuma aprakstu, ciktāl tas uzsākšanas brīdī ir zināms;
2. personu, pret kuru uzsākt kriminālprocess, ja tāda ir zināms,
3. iestādi vai konkrētu personu, kurai uzdots procesu virzīt.

Minētais lēmums par kriminālprocesa uzsākšanu nav pārsūdzams, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 372.panta 4.daļu. Informācija par kriminālprocesa uzsākšanu 24 stundu laikā tiek nosūtāma prokuratūras iestādē, kura ir atbildīga par izmeklēšanas uzraudzību, ka arī iesniedzējam. Gadījumos, ja uzsāktais kriminālprocess par krāpšanas izdarīšanu var ietekmēt nodokļu apmēra noteikšanu, procesa virzītājs par kriminālprocesa uzsākšanu paziņo Valsts ieņēmumu dienestam.

Konstatējot kriminālprocesa uzsākšanas pamatu, kriminālprocesu var uzsākt uzreiz, konkrētā iespējami notikušā noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanā, atļaujot izmantot visus kriminālprocesa līdzekļus. Tas dod iespēju procesa virzītājam iegūtas ziņas par faktiem jau no paša sākuma izmantot kā pierādījumus un novērš nevajadzīgu dublēšanos.⁵⁸

Nemot vērā to, ka kriminālprocesa likumā kriminālprocesa uzsākšanas pamats tiek interpretēts neiedomājami plaši, respektīvi, jākonstatē kriminālprocesa uzsākšanas pamats un

⁵⁷ I.Bulgakova, Izmeklēšanas izpratne un saturs pirmstiesas procesā, monogrāfija. Rīga, „Multineo”, 2006.g., 143.lpp.

⁵⁸ Autoru kolektīvs, Kriminālprocesa liekie termiņi pirmstiesas izmeklēšanā, Rīga, LPA, 2006.g., 34.lpp.

ieresls,- tas nereti izraisa tiesībpiemērošanas praksē nepamatotu procesa uzsākšanu. Ierosinot nepamatoti kriminālprocesu, procesa virzītājs ne tikai nelietderīgi un nemērķtiecīgi izšķērdē laiku, spēkus un valsts līdzekļus, bet arī atrauj no darba cilvēkus,⁵⁹ un tas var arī sekmēt smagu seku iestāšanos, piemēram, ja tika aizturētas, apcietinātas, sauktas pie kriminālatbildības, un pat notiesātas personas, kuras noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā nav vainīgas.

Ierosinot kriminālprocesu, procesa virzītājam jābūt pilnīgi pārliecinātam, ka viņa pieņemtais lēmums ir likumīgs un pamatots, tāds pats nosacījums arī attiecas uz atteikšanos uzsākt kriminālprocesu.

Ar kriminālprocesa ierosināšanas brīdi, procesa virzītājam rodas tiesisks pamats sākt izmeklēšanu, tai skaitā veikt nepieciešamās izmeklēšanas darbības un līdz ar to risināt kriminālprocesa uzdevumus, kur saskaņā ar Kriminālprocesa likumu ir pilnīgi atklāt noziegumus, noskaidrot vainīgas personas un nodrošināt likumu pareizu piemērošanu. No kriminālprocesa uzsākšanas brīža visi ar šo kriminālprocesu saistīti dokumenti glabājas vienkopus krimināllietā un tie ir kriminālprocesa noslēpums, respektīvi, a tiem var iepazīties amatpersonas, kuras veic kriminālprocesu, kā arī personas, kurām minētās amatpersonas attiecīgos materiālus uzrāda šajā likumā paredzētajā kārtībā. Minētos dokumentus no tās drīkst izņemt tikai uz lēmuma pamata un saskaņā ar Kriminālprocesa likuma normām. Savukārt, valsts noslēpumu saturošus objektus apkopo atsevišķā sējumā un to saturošo dokumentu kopiju izgatavošana nav pieļaujama, savukārt personas, kuras ir iesaistītas minētā kriminālprocesa ietvaros un kurām ir tiesības iepazīties ar krimināllietas materiāliem, rakstveidā brīdina par pienākumu glabāt valsts noslēpumu un par atbildību, kas paredzēta par valsts noslēpuma izpaušanu. Ievērojot personu datu aizsardzības noteikumus, informāciju par kriminālprocesā iesaistīto personu (izņemot personu, kurai ir tiesības uz aizstāvību) dzīvesvietu un telefona vai cita sakaru līdzekļa numuru (adresi) uzglabā atsevišķā uzziņā, kas pievienota krimināllietai, un ar to var iepazīties tikai amatpersonas, kuras veic kriminālprocesu.

Vispārīgs noteikums, kas jāievēro uzsākot kriminālprocesu ir pirmstiesas izmeklēšanas vieta, attiecīgi pirmstiesas izmeklēšanu uzsāk noteiktajā izmeklēšanas iestādē, atkarībā no tā, kurā teritorijā ir noticis noziedzīgs nodarījums. Lai sekmētu noziedzīga nodarījuma drīzāku un pilnīgāku izmeklēšanu, ievērojot lietderīguma principu, to var arī veikt:

1. Nodarījuma atklāšanas vietā;
2. Vietā, kurā aizturēts aizdomās turētais;

⁵⁹ N.Zlakomānovs, Krimināllietas ierosināšana, lekcija. Rīga, LPA, 1996.g., 6.lpp.

3. Vietā, kurā atrodas lielākais procesa dalībnieku vairākums.⁶⁰

Analizējot Baltkrievijas kriminālprocesa kodeksu tika konstatēts, ka tajā tātāt, ka Latvijas Kriminālprocesa likumā kriminālprocesa uzsākšanai ir nepieciešams pamats un iemesls, taču tie savā starpā nedaudz atšķiras, tātad Baltkrievijas Kriminālkodeksa 167.pantā ir norādīts, ka par kriminālprocesa uzsākšanas pamatu var būt:

1. pietiekamas informācijas (ziņu) esamība, kas norāda uz noziedzīga nodarījuma pazīmēm, ja nepastāv kriminālprocesa nepieļaujošie apstākļi.
2. personas pazušanas fakts, ja desmit diennakts laikā no iesnieguma saņemšanas veicot operatīvi-meklēšanas pasākumus minētajā termiņā, noskaidrot personas atrašanas vietu nebija iespējams (neizdevās)⁶¹

Savukārt par kriminālprocesa uzsākšanas iemesliem saskaņā ar Baltkrievijas Kriminālprocesa kodeksa 166.pantu var būt:

1. pilsoņu iesniegumi;
2. vaļsirdīga atzišanās noziedzīga nodarījuma izdarīšanā;
3. kontrolējošo un uzraugošo iestāžu paziņojumi
4. paziņojumi par noziedzīgiem nodarījumiem masu medijās;
5. tiešā izmeklēšanas institūciju informācijas atklāšana, kuras norāda uz iespējama noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.⁶²

No augstāk minētā, var secināt, ka gan Latvijas Kriminālprocesa likuma normas, gan Baltkrievijas Kriminālprocesa kodeksa normas pēc savas būtības ir ļoti līdzīgi, tos atšķir savā starpā tikai normas traktējuma paplašināšana vai sašaurināšana, bet to būtība ir līdzīga.

Kriminālprocesa uzsākšanā ļoti liela nozīme ir tās pamatam un iemeslam, kuru esamība vai neesamība tiek konstatēta saņemtas informācijas analīzes, izvērtēšanas un pārbaudes laikā. Ne mazāk svarīga loma kriminālprocesa uzsākšanā ir veltīta piekritības notikšanā un bieži vien saņemtas informācijas neizpratnes un neizvērtēšanas dēļ izmeklēšanās iestādēs ir vērojama saņemtas informācijas vairākkārtīgā pārsūtīšana pēc piekritības no vienas izmeklēšanas iestādes citā,- tā sauktais „futbols”, kas turpmāk var izraisīt noziedzīgā nodarījuma turpināšanos, ka arī izmeklēšanas apgrūtināšanu laika tēriņa dēļ.

Saņemot informāciju sākumposmu veido tas pārbaude, analīze, noziedzīgā nodarījuma sastāva esamības izpēte un procesuālā lēmuma pieņemšana: vai nu uzsākt kriminālprocesi, vai nu izbeigt.

⁶⁰ Ā.Meikališa, Pirmstiesas izmeklēšana. Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2001.g., 13-14.lpp.

⁶¹ Уголовно-Процессуальный Кодекс Республики Беларусь.. Pieejams: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?regnom=2002&oidn=_OSO0LPBJZ#_OSO0LPBJZ [tiešsaiste], Aplūkots 27.11.2010.]

⁶² Turpat

2.3. Atteikšanās uzsākt kriminālprocesu

Saskaņā ar kriminālprocesa 373.panta ietvertām normām, gadījumos, kad pilnvarota amatpersona konstatē, ka nav pamata kriminālprocesa uzsākšanai, tā pieņem lēmumu, par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu. Šo lēmumu var uzrakstīt arī rezolūcijas veidā. Par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, tapāt, ka arī kriminālprocesa uzsākšanas gadījumos, ir jāpaziņo personai, kura sniedza ziņas par iespējamu noziedzīgu nodarījumu. Izņēmumu veido, tikai gadījumi, kad par noziedzīgo nodarījumu ziņas sniedz ārstniecības personas vai iestādes, savukārt praksē gadījumi, kad par krāpšanu ziņas sniedza ārstniecības personas vai iestādes, netika sastopamas.

Pieņemtām lēmumam par kriminālprocesa uzsākšanas atteikšanu jābūt motivētam, likumīgam un pamatotam, un tas varētu tikt pārsūdzēts Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā. Pārsūdzības termiņš nav saistāms ar lēmuma pieņemšanas dienu, bet gan ar dienu, kad persona ir saņēmusi attiecīgu paziņojumu.

Sekas, kas iestājas, nepamatoti atsakot uzsākt kriminālprocesu, ir tādi, ka noziegums paliek neatklāts, bet noziedznieks- nesodīts, sakarā ar ko tas var turpināt noziedzīgo darbību.

Ja ir nozieguma pazīmes, tad kriminālprocesa ierosināšana ir ne tikai procesa virzītāja tiesības, bet savas kompetences robežās arī viņu pienākums,- šeit darbojas tā sauktais publiskuma princips, un tas neizpaužas tikai lēmuma pieņemšanā.⁶³

Pavisam nesen Kriminālprocesa likumā tika izdarīti grozījumi, uz kuru pamata izmeklētājs ar prokurora piekrišanu vai prokurors var atteikt kriminālprocesa uzsākšanu, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums, kuram ir noziedzīga nodarījuma pazīmes, bet ar kuru nav radīts tāds kaitējums, lai piespriestu kriminālsodu.

Ja lēmums par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu tika pieņemts nepamatoti, tad prokurors atceļ attiecīgas iestādes amatpersonas lēmumu un uzsāk kriminālprocesu.

Pastāv gadījumi, kad persona ziņo par viņu skatījumā krāpšanu, kaut patiesībā nelikumīgas darbības ir saistītas, piemēram, ar iespējamo izvairīšanos maksāt nodokļus, vai kādu citu likuma pārkāpumu,- līdz ar ko izvērtējot minēto informāciju un nonākot pie secinājuma, ka ziņas satur informāciju par likuma pārkāpumu, kura atklāšanai nav nepieciešams pielietot kriminālprocesa līdzekļus un metodes, sniegto informāciju nosūta resoriskās pārbaudes veikšanai kompetentai iestādei. Ar resorisko pārbaudi Kriminālprocesa likuma 373.panta 3.daļas izpratnē saprot valsts iestādes un tās amatpersonu veiktu pārbaudi

⁶³ N.Zlacomānovs, Krimināllietas ierosināšana, lekcija. Rīga, LPA, 1996.g. , 6.lpp.

attiecībā uz iespējamu likuma pārkāpumu, izmantojot šīs iestādes darbību regulējošajā likumā noteiktās pilnvaras, kas nav kriminālprocesuālās pilnvaras.

Par pamatu atteikšanai uzsākt kriminālprocesu kalpo Kriminālprocesa likuma 377.pantā ietvertas normas- un tie ir kriminālprocesa nepieļaujošie apstākļi par ko jau bija minēts iepriekš. Viens no tiem ir noilguma iestāšanās.

Pārbaudīt noilguma iestāšanos, visbiežāk nepieciešams tad, kad iemesls krimināllietas ierosināšanai ir personas pieteikšanās par vainīgu. Šinī gadījumā jābūt ne tikai pilnīgai skaidrībai par nozieguma apstākļiem un tā kvalifikāciju, bet jāsavāc arī visas raksturojošās ziņas (par sodāmību utt.) par vainīgo personu.⁶⁴

Parasti, lēmums par atteikšanās uzsākt kriminālprocesu, par iespējamo krāpšanas faktu, tiek pieņemts pamatojoties uz Kriminālprocesa likumā 377.panta 1. daļā 1. un 2. punktā minētiem iemesliem, tas ir: nav noticis noziedzīgs nodarījums vai nav noziedzīgā nodarījuma sastāva.

*Piemēram, 14.10.2010.g. Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirknī, saistībā ar saņemto N.S iesniegumu par iespējamo krāpšanas faktu no uzņēmuma „B***” valdes locekļa V.B. puses, tika pieņemts lēmums pa atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 377.panta 1.daļas 1.punktu.Savā iesniegumā N.S. norādīja, ka 14.10.2007.g. un 01.08.2008.g. no uzņēmuma „B***” valdes locekļa V.B. izrakstīja N.S. divus vienkāršus vekselus uz summām 2400 USD un 52500 USD, ar nosacījumiem apmaksāt tos noteiktajos laikos, kas tā arī netika izpildīts, sakarā ar ko N.S. uzskata, ka pret viņu tika veiktas krāpnieciskās darbības. Materiāla pārbaudes laikā netika konstatēti fakti, ka V.B. savās rīcībās rīkojās izmantojot viltus vai ļaunprātīgiem mērķiem, vērstiem uz krāpšanas vai piesavināšanas darbības izdarīšanu, kā arī netika konstatēts, ka notikušā būtu veikts kāds nodarījums par ko ir paredzēta kriminālatbildība. Tika konstatēts, ka izrakstot vekselus par saņemtām naudas summām, ar nosacījumiem tos apmaksāt noteiktajā termiņā un neizpildot minētus nosacījumus, N.S. un V.B. kā uzņēmuma pārstāvis, stājās civiltiesiskajās attiecībās, to rezultātā ir radušies strīdi, kuri risināmi civiltiesiskā kārtā.⁶⁵*

No augstāk minētā var secināt, ka vissvarīgākais pieņemot lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, ir atvēlētis tā pamatošanai, kurai jābalstās un likuma normām. Šajā gadījumā lietderīgi var piemērot personas, kura pieņem lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, padziļinātās un vispusīgas zināšanas dažādās jomās, piemēram, civiltiesībās, komerciesībās, kas atvieglotu dažādās situācijas pieņemtā lēmuma tiesiski pareizo pamatojumu.

⁶⁴ N.Zlakomānovs, Krimināllietas ierosināšana, lekcija. Rīga, LPA, 1996.g. , 14.lpp.

⁶⁵ Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa atteikuma materiāls Nr. ***, 2010.g., nav publicēts.

2.4. Kriminālprocesa izbeigšana

Pamatojoties uz Kriminālprocesa likumā ietvertām normām procesa virzītājam jāizbeidz kriminālprocess, gadījumos, ja izmeklēšanas laikā tiek konstatēti kriminālprocesu nepieļaujošie apstākļi (Kriminālprocesa likuma 377.pants) vai arī kriminālprocesu var izbeigt, ja ir konstatēti Kriminālprocesa likuma 379.panta 1.daļā paredzētie nosacījumi, savukārt krāpšanas gadījumos, par kuru ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 177.panta 1.daļā ietvaros, var piemērot tikai Kriminālprocesa likuma 379.panta 1.daļas 2.punktā paredzēto nosacījumu- persona, kas izdarījusi krāpšanu, kura klasificējama kā mazāk smags noziegums, ir izlīgusi ar cietušo vai viņa pārstāvi.

Visplašāk par kriminālprocesa izbeigšanas pamatu tiek izmantoti Kriminālprocesa likuma 377.panta 1.daļas 1., 2., 3. punktos minētie nosacījumi.

Piemēram, Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas centra iecirknī 2010.g. tika pieņemts lēmums par kriminālprocesa Nr.11088****09, pamatojoties uz Kriminālprocesa likuma 377.panta 1.daļas 1.punktu (nav noticis noziedzīgs nodarījums) un vadoties no KPL 392.panta 1.daļas (pirmstiesas kriminālprocesa izbeigšana). *Minētais kriminālprocess tika uzsākts uz personas T.A. iesnieguma pamata par iespējamo pret viņu vērsto krāpšanas faktu, noslēdzot aizdevuma līgumu uz viņas vārda 500,-LVL apmērā. Kriminālprocesa izmeklēšanas laikā T.A. liecināja, ka nekādus aizdevuma līgumus nebija slēgusi, nekad nebija parakstījusi dokumentus aizdevumu līgumu noslēgšanai, ka arī savu pasi nekad nezaudēja un nevienam nebija devusi. Kriminālprocesa izmeklēšanas laikā izņemot aizdevuma līgumu no A/S „[A]”, tika nozīmēta rokrakstu ekspertīze, kuras ekspertu atzinumā ir norādīts, ka parakstus T.A. vārda ir izpildījusi pati T.A. Līdz ar ko kriminālprocesa izmeklēšanas laikā tika veikta papildus T.A. nopratināšanas, kuras laikā T.A. atzinās, ka viņa pati labprātīgi bija noslēgusi, tai skaitā arī parakstījusi minēto aizdevuma līgumu, savukārt policijā griezās lai izvairītos no maksājumu veikšanas saistībā ar aizdevumu. Veicot citas izmeklēšanas darbības, netika konstatēti fakti, kas liecinātu, ka sakarā ar notikušo pret T.A. tika veikts kādas Krimināllikumā paredzēts noziedzīgs nodarījums, tai skaitā arī krāpšana, savukārt tika konstatēts, ka kriminālprocesa izmeklēšanas T.A. Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirknī, pēc adreses Rīga, Matīsa iela 9 sniedza apzināti nepatiesu liecību par to, ka viņa nav slēgusi, ka arī parakstījusi aizdevuma līgumu ar AS „[A]”, līdz ar ko T.A. darbībās ir saskatāmas Krimināllikuma 300.panta 1.daļas noziedzīga nodarījuma pazīmes. Ņemot vērā augstāk minēto procesa virzītājs pieņēma lēmumu par kriminālprocesa*

*11088****09 izbeigšanu un jauna kriminālprocesa uzsākšanu pēc Krimināllikuma 300.panta 1.daļas, pamatojoties uz Kriminālprocesa likumu 369.-372.pantiem⁶⁶.*

Kas attiecas uz noilguma konstatēšanu, tad termiņš, kas nosaka noilguma iestāšanos ir atkarīgs no krāpšanas smaguma pakāpes klasifikācijas.

Gadījumos, ja konkrētā aizdomās turētā vai apsūdzētā vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pierādīt pirmstiesas procesā nav izdevies un nav iespējams savākt papildu pierādījumus, procesa virzītājs pieņem lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu pret šo personu, bet izmeklēšanu turpina.

Kriminālprocesu izbeidz pieņemot lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu. Pieņemtajā lēmumā ir jānorāda:

1. aprakstošā daļā: kriminālprocesa uzsākšanas pamatu; ziņas par aizdomās turētā vai apsūdzētā personību; kad un par kādu noziedzīgu nodarījumu celta un izsniegta apsūdzība vai persona tiek turēta aizdomās; piemēroto drošības līdzekli; vai pirms šā lēmuma pieņemšanas pret kādu no apsūdzētajiem vai aizdomās turētajiem kriminālprocess bija izbeigts kādā tā daļā;
2. motīvu daļā: kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanas iemeslu un pamatu;
3. rezolutīvajā daļā: pieņemto lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu; drošības līdzekļa atcelšanu; aresta atcelšanu mantai; rīcību ar izņemtajiem priekšmetiem un vērtībām; lēmuma pārsūdzēšanas kārtību.

Pa pieņemto lēmumu nekavējoties ir jāpaziņo personai, uz kuras iesnieguma pamata minētais kriminālprocess tika uzsākts, ka arī pieņemtās lēmuma kopijas nekavējoties jānosūta uzraugošajam prokuroram, cietušajam un personai, kurai bija tiesības uz aizstāvību. Ar lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, kurš tiek nosūtīts kopā ar krimināllietu prokuratūrā, sūta arī noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas rezultātu uzskaites karti.

Cietušajam un personai, kurai bija tiesības uz aizstāvību ir jāizskaidro lēmuma pārsūdzēšanas kārtība, ka arī ja kriminālprocess tiek izbeigts kādā tā daļā, tad cietušajam ir tiesības iepazīties ar tiem krimināllietas materiāliem, kas tieši attiecas uz viņu, bet persona, kurai bija tiesības uz aizstāvību, ar krimināllietas materiāliem var iepazīties pēc visa pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas.

Pēc kriminālprocesa pabeigšanas un galīgā nolēmuma stāšanās spēkā ar krimināllietas materiāliem drīkst iepazīties tiesu, prokuratūras un izmeklēšanas iestāžu darbinieki, personas, kuru tiesības bija aizskartas konkrētajā kriminālprocesā, kā arī personas, kuras veic zinātnisko darbību. Visi galīgie nolēmumi krimināllietās, nodrošinot ar likumiem noteiktās informācijas aizsardzību, ir pieejami publiski.

⁶⁶ Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas centra iecirkņa kriminālprocess Nr.11088****09, nav publicēts.

No augstāk minētā var secināt, ka lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu tiek pieņemts pamatojoties uz izmeklēšanas laikā iegūto faktu un pierādījumu un Kriminālprocesa likuma pamata, dažreiz arī gadās, ka kriminālprocess tiek izbeigts daļā attiecībā pret kādu personu, vai arī kriminālprocesa izbeigšanas laikā ir nolemts uzsākt kriminālprocesu par jaunatklāto noziedzīgo nodarījumu.

Vērtējot autores prakses vietas Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa darba rezultātus pēdējo piecu gadu laikā, 10 mēnešu laikā (tas ir skaitot no gada janvāra mēneša līdz novembrim), saistībā ar krāpšanas gadījumiem, tas ir kriminālprocesu uzsākšana, atteikšana un uzsāktu kriminālprocesu izbeigšana, statistikas dati⁶⁷ liecina, visvairāk, tas ir 193 lēmumi par atteikšanos uzsākt kriminālprocesus par iespējamiem krāpšanas faktiem tika pieņemti 2009.gadā, savukārt vismazāk-86 lēmumi par atteikšanos uzsākt kriminālprocesus saistībā ar iespējamiem krāpšanas faktiem tika pieņemti 2010.g. Sīkāk skatīt tabulā Nr.1.

Tabula Nr.1.

Gads (10 mēneši)	Pieņemto lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu skaits
2010.gads	86
2009.gads	193
2008.gads	161
2007.gads	131
2006.gads	98
Kopā:	669

Kas attiecas uz pieņemto lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu saistībā ar iespējamiem krāpšanas faktiem, atcelšanu un kriminālprocesu uzsākšanu, tad visvairāk lēmumi prokuratūrās tika atcelti 2008.gadā-46 lēmumi, savukārt vismazāk 2010.g.-5 lēmumi. Sīkāk skatīt tabulā Nr.2.

Tabula Nr.2

Gads (10 mēneši)	Pieņemto lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu skaits	Atceltie lēmumi prokuratūrā un uzsāktie kriminālprocesi uz tās pamata
2010.gads	86	5
2009.gads	193	16
2008.gads	161	46
2007.gads	131	12
2006.gads	98	16
Kopā:	669	95

⁶⁷ Iekšlietu ministrijas Iekšējās integrētās informācijas sistēmas dati, nav publicēts

Respektīvi, no augstāk minētā var secināt ka piecu gadu laikā, apmēram tikai 1/7 daļa no pieņemtiem lēmumiem atteikt uzsākt kriminālprocesu tika atcelti.

Saistībā ar uzsākto kriminālprocesu īpatsvaru par krāpšanas faktiem Krimināllikuma 177.panta ietvaros, tad pēdējo piecu gadu laikā uzsākto kriminālprocesu skaits Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirknī ir samazinājies. Vismazāk pēdējo piecu gadā laikā kriminālprocesi, kuri tika kvalificēti pēc Krimināllikuma 177.panta, tika uzsākti 2010.gada, savukārt visvairāk tika uzsākti- 2009.gadā. Sīkāk skatīt tabulā Nr.3.

Tabula Nr.3

Gads (10 mēneši)	Uzsākto kriminālprocesu pēc Krimināllikuma 177.panta skaits	Izbeigto kriminālprocesu skaits, kuri tika uzsākti noteiktajā gadā pēc Krimināllikuma 177.panta.
2010.gads	11	1
2009.gads	45	4
2008.gads	28	2
2007.gads	32	1
2006.gads	26	10
Kopā:	146	18

Minētie tabulā Nr.3 dati, apstiprina augstāk teikto, ka krāpšanas izmeklēšana ir ļoti darbietilpīga un prasa daudz laika Krimināllikumā norādītā krāpšanas noziedzīga nodarījuma apstākļu konstatēšanā, atklāšanā un pierādīšanā.

Neskatoties uz to, ka pašlaik Latvija atrodas grūtā ekonomiskā situācijā, kas veicina noziedzīgo nodarījumu izdarīšanas pieaugumu, ir vērojama tendence pēc statistikas datiem, ka noziedzīgo nodarījumu skaits saistībā ar krāpšanu krimināllikuma 177.panta izpratnē ir mazinājies. Pēc autores domām, visticamāk tas ir saistīts ar to, ka krāpšana arvien vairāk paliek latentā, tas ir krāpšanu kopums, kas ir izdarīts konkrētajā teritorijā un konkrētajā laika posmā, nav atspoguļots kriminālajā statistikā, tas ir- par tām nav ziņots policijā.

3. SĀKOTNĒJO IZMEKLĒŠANAS DARBĪBU VEIKŠANA KRĀPŠANAS PIRMSTIESAS IZMEKLĒŠANĀ

3.1. Izmeklēšanas un izmeklēšanas darbību izpratne

Par izmeklēšanas sākumu tiek uzskatāms kriminālprocesa uzsākšanas moments. Dažreiz tiek jauktas lēmuma par kriminālprocesa uzsākšanu ar lēmuma par kriminālprocesa pieņemšanu savā lietvedībā- tiesiskas nozīmes. Lēmums par kriminālprocesa uzsākšanu nozīmē pirmstiesas procesa sākuma laika punktu, bet lēmums par kriminālprocesa pieņemšanu savā lietvedībā dod tiesības konkrētam procesa virzītājam veikt pirmstiesas procesu⁶⁸, līdz ar ko tieši ar lēmuma pieņemšanu uzsākt kriminālprocesi sākas arī pirmstiesas procesa termiņš.

Izmeklēšana izpaužas, kā kriminālprocesuālo darbību veikšanā, līdz brīdim kad tiek noskaidrota persona, kura saucama pie kriminālatbildības, un savākti pietiekami pierādījumi kriminālprocesa nodošanai prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai, bet gadījumos, ja vainīga persona netiek noskaidrota, tad līdz brīdim, kad iestājas kriminālatbildība vai tiek noskaidroti kriminālprocesa nepieļaujošie apstākļi.

Nosakot un regulējot kriminālprocesuālās attiecības pirmstiesas procesa stadijā, visplašāk tiek piemēroti kriminālprocesuālie termiņi, jo tieši šajā laikā ir nepieciešams pēc iespējas ātrāk noskaidrot:

1. vai ir noticis noziedzīgs nodarījums, proti, mūsu gadījumā analizētā krāpšana;
2. personu, kura saucama pie kriminālatbildības;
3. vai ir pamats kriminālprocesa izbeigšanai, pabeigšanai vai virzīšanai uz tiesu.⁶⁹

Izmeklējot krāpšanu, diezgan bieži rodas vajadzība noskaidrot personas, mantas vai dokumenta atrašanās vietu un sakarā ar to nav uzdots veikt operatīvās darbības pasākumus, līdz ar ko procesa virzītājs var lemt par ziņu iekļaušanu Integrētajā iekšlietu informācijas sistēmā personas, mantas vai dokumenta atrašanās vietas noskaidrošanai. Gadījumos, ja nākotnē šis pamats zūd, tad procesa virzītājs lemj par ziņu dzēšanu no Integrētās iekšlietu informācijas sistēmas, bet, ja sakarā ar to ir uzdots veikt operatīvās darbības pasākumus, — informē operatīvās darbības subjektu. Šādu tiesību izmantošanu procesa virzītājam reglamentē Kriminālprocesa likuma 382.¹ pants. Integrētajā iekšlietu informācijas sistēmā iekļaujamo ziņu apjomu, ziņu iekļaušanas pamatu un mērķi, ziņu iekļaušanas, izmantošanas un dzēšanas kārtību, institūcijas, kurām piešķirama piekļuve šajā sistēmā iekļautajām ziņām,

⁶⁸ Autoru kolektīvs, Kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas izmeklēšanā, Rīga, LPA, 2006.g., 34.lpp.

⁶⁹ Autoru kolektīvs, Kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas izmeklēšanā, Rīga, LPA, 2006.g., 32.lpp.

kā arī rīcību, konstatējot personu, mantu vai dokumentu, par kuru ziņas iekļautas Integrētajā iekšlietu informācijas sistēmā, nosaka Ministru kabinets.

Kriminālprocesa likums paredz, ka procesa virzītājs izmeklēšanu var pabeigt :

1. ar rakstveida lēmumu ierosinot kriminālvajāšanas uzsākšanu un nododot krimināllietas materiālus prokuroram;
2. nododot krimināllietas materiālus prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai pēc viņa iniciatīvas;
3. pieņemot lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu;
4. ar rakstveida lēmumu ierosinot turpināt procesu medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu noteikšanai un nododot krimināllietas materiālus prokuroram.

Uzsākta kriminālprocesa ietvaros procesa virzītājs izvēlas un veic izmeklēšanas (procesuālās) darbības, lai nodrošinātu kriminālprocesa mērķa sasniegšanu pēc iespējas ātrāk un ekonomiskāk, kas ir nostiprinātas kriminālprocesa likumā. Arī procesa virzītājs veicot pirmstiesas izmeklēšanu veic arī neprocesuālās darbības, un tas varētu būt pārrunas, pieprasījumi, dokumentu sakārtošana lietā u.tml.

Procesuālā darbība, savukārt, sastāv no procesuālās rīcības un procesuāliem lēmumiem. Jāiebilst, ka visas izmeklēšanas darbības ir procesuālas, bet ne visas procesuālas darbības ir izmeklēšanas darbības.⁷⁰

Izmeklēšanas darbības ir procesuālo darbību īpašs paveids, kuru veikšana virzīta uz pierādījumu iegūšanu un pārbaudi, izmeklējot noziedzīgus nodarījumus.⁷¹ Taču, kā tās veikt pareizi, saglabājot un iegūstot pierādījumus, kā sasniegt maksimālus rezultātus noziedzīga nodarījuma atklāšanā, tas ir taktikas uzdevums.

Vispārēja izmeklēšanas darbību sistēmā ietilpst: apskate, aplūkošana, pratināšana, konfrontēšana, aptauja, ekshumācija, kratīšana, izņemšana, uzradīšana atpazīšanai, izmeklēšanas eksperiments, liecību pārbaude uz vietas, ekspertīze.⁷²

Pratināšana. Kriminālprocesa likums paredz vairākus nopratināšanas veidus atkarībā no pratināmās personas statusa. Proti:

1. Personas, pret kuru uzsākts kriminālprocess, aizturētā, aizdomās turētā un apsūdzētā (150.pants);
2. liecinieka, cietušā pārstāvja un kriminālprocesā aizskartā mantas īpašnieka pratināšana nopratināšana (151. pants);
3. nepilngadīgā nopratināšana (152. pants)- notiek ārkārtīgi reti;
4. eksperta un revidenta nopratināšanu (156. pants) arī pielieto diezgan reti.

⁷⁰ Ā.Meikališa, Pirmstiesas izmeklēšana, SIA „Biznesa augstskola Turība”, Rīgā, 2001.g., 53.lpp.

⁷¹ V.Terehovičs, E.Nīmande Kriminālistika. Kursa lekciju konspekts. Rīga, 2008.g., 58.lpp.

⁷² V.Terehovičs, E.Nīmande Kriminālistika. Kursa lekciju konspekts. Rīga, 2008.g., 58.-59.lpp.

5. aptauja (155.p.)
6. konfrontēšana (157. pants)
7. apskate (159. pants). KPL izdala vairākus apskates veidus, savukārt krāpšanas izmeklēšanā pārsvarā veic notikuma vietas, transportlīdzekļa, dokumenta, priekšmeta apskates.
8. aplūkošana (168.pants)
9. izmeklēšanas eksperiments (171.pants)
10. liecību pārbaude uz vietas (173.pants)
11. Uzradīšana atpazīšanai (175.pants)
12. Kratīšana (179.pants) parasti kratīšanu veic telpās, apvidus teritorijās, transportlīdzekļos, ka arī veic atsevišķas personas piespiedu pārmeklēšana nolūkā atrast un izņemt meklējamo objektu, ja ir pietiekams pamats uzskatīt, ka meklējamais objekts atrodas kratīšanas vietā.
13. Izņemšana (186.pants)
14. Priekšmetu vai dokumentu iesniegšana pēc personas iniciatīvas (189.pants)
15. Procesa virzītāja pieprasīto priekšmetu un dokumentu iesniegšana (190.pants)
16. Elektroniskajā informācijas sistēmā saglabāto datu atklāšana un izsniegšana (192.pants)
17. Ekspertīzes noteikšana (KPL 193.pants) Parasti krāpšanas gadījumos tiek nozīmētas rokrakstu un dokumentu tehniskās ekspertīzes.
18. Salīdzinošajai izpētei nepieciešamu paraugu izņemšana (KPL 206.pants)

Izmeklēšanas laikā procesa virzītājs uzdot atsevišķas procesuālās darbības vai uzdevumus veikt citai izmeklēšanas iestādei vai kriminālprocesa veikšanai pilnvarotai amatpersonai. Uzdevumu dod rakstveidā, norādot jautājumus, kuri jānoskaidro, veicot attiecīgo izmeklēšanas vai citu darbību. Uzdevumam pievieno lēmumu, uz kura pamata veicama norādītā izmeklēšanas darbība, ja to nosaka likums. Ja uzdevums tiek dots tās pašas izmeklēšanas iestādes amatpersonai, to var izteikt mutvārdos.

Izvērtējot augstāk minēto, var nonākt pie secinājuma, ka izmeklēšanas darbības ir procesuālās darbības, kuru pareizu izmantošanu un piemērošanu reglamentē Kriminālprocesa likums. Katrai izmeklēšanas- procesuālai darbībai ir savas raksturīgas pazīmes. Pēc A.Čuvileva domām, izmeklēšanas darbībām piemīt sekojošas pazīmes:

1. izmeklēšanas darbībai ir izzinoša virzība. Visas izmeklēšanas darbības vienmēr ir virzītas uz pierādījumu iegūšanu un nostiprināšanu;
2. izmeklēšanas darbības tiek nodrošinātas no valsts puses;
3. izmeklēšanas darbības skar personu tiesības un intereses;

4. izmeklēšanas darbību procedūra ir detalizēti izstrādāta un nostiprināta kriminālprocesa likumā.⁷³

Nenoliedzami var apgalvot, ka pirmstiesas- procesuālām darbībām piemīt izzinošas un normatīvi reglamentētas pazīmes. Izzinoša pazīme ir saskatāma izmeklēšanas darbības, kuras veikšanas pamātā ir noziedzīgā nodarījuma atklāšana, savukārt normatīva pazīme ir nostiprināta kriminālprocesa likumā ietvertajās normās.

Runājot par izmeklēšanas darbības veikšanas nosacījumiem, jāpiemin arī laika jautājums, kad veicamas izmeklēšanas darbības, jo laiku, kad veikt kādu no izmeklēšanas darbībām– izlemj pats procesa virzītājs, ja tas nav speciāli atrunāts Kriminālprocesa likumā vai ar lēmumu ierobežots laikā.

Izmeklēšanas veikšanā parasti pieņem lēmumus par izmeklēšanas darbības izdarīšanu; par drošības līdzekļu piemērošanu; par izmeklēšanas pabeigšanu (Lēmums par krimināllietas nosūtīšanu prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai, lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu), savukārt veikto izmeklēšanas darbību rezultāti tiek fiksēti protokolos.

Visā izmeklēšanas gaitā, līdz galīgā nolēmuma spēkā stāšanās brīdim, kriminālprocesa reģistrā ieraksta svarīgākos izmeklēšanas lēmumus; amatpersonu, kura veic kriminālprocesu; noziedzīgā nodarījuma juridisku kvalifikāciju; krimināllietas virzību; procesuālo termiņu datumus, dokumentu izsniegšanu. Reģistra maiņa procesa gaitā nav pieļaujama.

No augstāk minētā, var secināt, ka galvenie izmeklēšanas uzdevumi ir noskaidrot- vai ir noticis noziedzīgs nodarījums; personu, kura saucama pie kriminālatbildības un vai ir pamats kriminālprocesa izbeigšanai, pabeigšanai vai virzīšanai uz tiesu.

3.2.Saktnējās izmeklēšanas darbības, kas ir saistītas ar pratināšanu krāpšanas izmeklēšanā

Visas norādītās 3.1. apakšnodaļā izmeklēšanas darbības var tikt izdarītas ikvienā pirmstiesas izmeklēšanas etapā, savukārt atkarībā no izmeklējamā noziedzīgā nodarījuma un situācijas, gadās, kad minētas izmeklēšanas darbības ir nepieciešamība izdarīt izmeklēšanas sākumposmā. Līdz ar ko gandrīz katra no minētām izmeklēšanas darbībām var kļūt par sākotnējo izmeklēšanas darbību. Tāda pati situācija ir vērojama arī krāpšanas lietās. Par sākotnējām izmeklēšanas darbībām pieņemts uzskatīt visas izmeklēšanas darbības, kuras jāveic pēc notiekošā vai notikušā noziegumu uzzināšanas līdz tā atklāšanai- aizdomās turētās personas noskaidrošanai- vai izvērsta tālākās izmeklēšanas plāna sagatavošanai nepieciešamās

⁷³ Чувилев А.А., Спарк М., Уголовный процесс, Москва, г.1998., с.284

informācijas ieguvei.⁷⁴ Bieži vien sākotnējās izmeklēšanas darbības tiek jauktas ar neatliekamām izmeklēšanas darbības, kuras tiek veiktas ar mērķi atrast un fiksēt pierādījumus, kas zināmu objektīvu vai subjektīvu apstākļu iespaidā var ātri zust vai izmainīties, vai, savlaicīgi šos pierādījumus neiegūstot, nav iespējams izpildīt kriminālprocesa uzdevumus, kā arī nolūkā pārtraukt vai novērst gatavojamu noziegumu, vai arī tad, ja to izpildes termiņš noteikts likumā vai procesuālajā lēmumā.⁷⁵ Ņemot vērā, to, ka gan sākotnēju izmeklēšanas darbību, gan neatliekamu izmeklēšanas darbību organizācijas īpatnības nosaka vieni un tie paši apstākļi, to specifika pēc savas būtības ir vienāda.

Atkarībā no situācijas visbiežāk par sākotnējām izmeklēšanas darbībām krāpšanas lietās tiek veicamas izmeklēšanas darbības, kuras ir saistītas ar pratināšanu. Pratināšana- ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir izmeklējamā lietā svarīgās informācijas iegūšana no pratināmās personas.⁷⁶ Sarunvalodā pratināšana var tikt skaidrota kā policijas darbinieku oficiālā saruna ar personu policijas darbinieks oficiāli sarunājas ar personu, kurai eventuāli ir zināma informācija par izmeklējamā lietā nozīmīgiem faktiem, nolūkā personīgi uztvert sniegto informāciju un procesuāli to fiksējot pārvērstu par pierādījumu.

Kā jau bija minēts iepriekš par pratināmās personas pēc procesuālā statusa var būt: liecinieks, cietušais, eksperts, aizturētais, aizdomas turētais, apsūdzētais. Atkarībā no personas procesuālā statusa un tam piemītošo tiesību un pienākumu klāsta, ir atkarīga pratināšanas taktikas. Pratināšanas kārtība, ilgums un fiksācija ir norādīta Kriminālprocesa likuma normās.

Veicot cietušā pratināšanu, kā sākotnējo izmeklēšanas darbību, jāievēro cietušā emocionālais stāvoklis, kas var iespaidot liecību pilnību un patiesumu, par ko jau bija minēts iepriekšējās nodaļās. Tai skaitā personai, kura izdara pratināšanu ir jāprot nomierināt cietušo, kurš tikko kļuva par nozieguma upuri, lai viņš vārētu adekvāti sniegt pieprasāmas liecības. Kas attiecas uz liecinieku pratināšanu, tad pratināšanas veicējam jāpalīdz lieciniekam atcerēties svarīgus faktus, un prast nošķirt pratināšanā iegūtās informācijas realitāti no piedomātas (fantāzijas). Liecinieku pratināšana ir jāizdara pēc iespējas precīzāk, lai nerastos vajadzība atkārtoti saukt liecinieku uz papildus pratināšanu. Minētajā gadījumā var piekrist A.Kavaliere priekšlikumam- pieļaut rakstveida liecības nosūtīšanu pa pastu, kā to praktizē dažās valstīs.⁷⁷ Savukārt jāpiebilst, ka šajā gadījuma būtu jānodrošina drošuma princips, ka saņemtās liecības tieši pieder personai, kurai tās tika pieprasītas. Minēto procesuālo personu pratināšana parasti tiek uzskatāma par pratināšanu bezkonflikta situācija, tas ir personām nav

⁷⁴ Autoru grupa profesora A.Kavaliere vadībā Kriminālistika otra daļa Kriminālistiskā taktika. Rīga, LPA, 1998.g., 195-196.lpp.

⁷⁵ Turpat.

⁷⁶ V.Terehovičs, E.Nīmande, Kriminālistika. Kurša lekciju konspekts. Rīga, 2008.g. 67.lpp.

⁷⁷ Autoru grupa profesora A.Kavaliere vadībā Kriminālistika otra daļa Kriminālistiskā taktika. Rīga, LPA, 1998.g., 195-199.lpp.

ko slēpt, viņi ir atklāti, savukārt bieži vien krāpšanas lietās cietušai mēdz sniegt nepatiesas liecības, kam par iemeslu var būt:

1. bailes no noziedznieka, viņa paziņu, radnieku atriebības;
2. agrākās draudzīgas, radniecīgās vai ģimenes attiecībās, noziedzīgi sakari ar aizdomās turēto vai apsūdzēto;
3. tieksme pārspīlēt par nodarījumu viņam nodarīto kaitējuma atriebības, mantkārības un greizsirdības dēļ;
4. vēlme samazināt viņam nodarīto materiālo zaudējumu lai slēptu materiālo vērtību iegūšanas avotu;
5. Vēlme slēpt savu negatīvo uzvedību (glēvulību, laulāto neuzticību un tml.)
6. skeptiska attieksme pret tiesībsardzības institūciju spējām izmeklēt noziedzīgus nodarījumus, atlīdzināt zaudējumus, nodrošināt cietušā drošību.⁷⁸

Vairākums no izklāstīto iemeslu var arī būt par liecinieka nepatiesu liecību sniegšanu.

Līdz ar augstāk norādīto viens no pratinātāja uzdevumiem ir pamanīt iespējamo nevainīgo maldīšanos no pratināma puses un palīdzēt viņam objektīvi atstāstīt to, kas viņam ir zināms.⁷⁹

Perētāja bezkonflikta situācijai pastāv arī pratināšana konflikta situācijā un tas izpaužas kā aizdomas turētā, aizturētā pratināšana, kuri sniedzot liecības parasti vēlas noslēpt kādu nozīmīgu informāciju vai fragmentu. Līdz ar ko pratināšanas veicējam jāmeģina iegūt no pratināmās personas pēc iespējas vairāk informācijas par krāpšanas izdarīšanas metodēm un tajā iesaistītām personām.

Pēc autores domām, nepatieso liecību sniegšanas problēmas atrisināšanas var sekmēt vairāku personu pratināšanu par vienu un to pašu faktu salīdzināšana, lai atklātu precizējamus aspektus, tai skaitā arī konfrontācijas veikšana.

Praksē rodas problēmas, kad kāds no augstāk norādītām personām ir ārzemnieks. Šajā gadījumā ir jāpieaicina tulks, kas arī laika ziņā var būt ilgstošs process. Gadās arī situācijas, kad ārzemnieks un tulks pratināšanas laikā viens otru ne visai pareizi saprot un izklāsta informāciju. *Piemēram, kriminālprocesa Nr. 1137****09 ietvaros, kā liecinieks tika pratināts Vācijas pilsonis, kurš norādīja, ka liecības var sniegt angļu valodā, kā rezultātā pieaicinot angļu valodas tulku, ārzemnieks nevarēja loģiski izklāstīt informāciju, kura viņam ir zināma par izmeklējamiem kriminālprocesa apstākļiem, tai skaitā pareizi uztvert lietojamās terminoloģijas nozīmi.*⁸⁰ Praksē nākas saskarties ar tādām problēmām, ka sertificētie tulki

⁷⁸ Terehovičs, E. Nīmande, Kriminālistika. Kurša lekciju konspekts. Rīga, 2008. g., 70. lpp.

⁷⁹ Балашов Д.Н., Балашов Н.М., Маликов С.В. Высшее образование: Криминалистика, ИНФРА-М, г. Москва, г. 2005, с. 246

⁸⁰ Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa kriminālprocess Nr. 1137****09, nav publicēts.

pārsvārā pārvalda angļu valodu, un gadījumos, ja ir vajadzība tulkot no vācu vai franču valodas, rodas problēmas laika ziņā, kamēr tulku sagaida, ja viņš ir sniedz tulka palīdzību tulkojot citam ārzemniekam, jo sertificētu tulku, ar minēto valodu pārvaldi Valsts policijā ir ļoti maz. Līdz ar ko pratināšana var jau nebūt kā sākotnējā izmeklēšanas darbība, jo tā būs veicama vēlāk.

Ja sniegtā liecība nav detalizēti fiksēta un neapdraud kriminālprocesa mērķa sasniegšanu, ziņas par pierādīšanas priekšmetā ietilpstošajiem faktiem var iegūt arī aptaujas laikā, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 155.pantu. Līdz ar ko pratināšana kā tāda tiek fiksēta protokolos, savukārt aptaujā iegūtā informācija tiek fiksēta ziņojuma veidā.

Aptauja tiek veicama, lai ātrāk saprastu krāpšanas būtību un izvēlēties pirmos izmeklēšanas soļus.

Pamatojoties uz aptaujas laikā iegūtās informācijas saturu, procesa virzītājs var rast nepieciešamību aptaujāto personu nopratināt.

Par izmeklēšanas darbību, saistībā ar pratināšanu var attiecināt arī konfrontāciju, kura tiek veikta gadījumos, ja starp agrāk pratināmām personām viņu iepriekš sniegtajās liecībās pastāv būtiskas pretrunas. Bet vairāku gadījumā konfrontācija tiek uzskatīta par turpmāko izmeklēšanas darbību.

Uz pratināšanas pamata tiek veikta arī tāda izmeklēšanas darbība kā uzrādīšana atpazīšanai, kura bieži vien tiek veikta kā sākotnējā izmeklēšanas darbība.

Pirms veikt uzrādīšana atpazīšanai persona ir jānopratina par apstākļiem, pie kādiem tā jau bija redzējusi atpazīšanas objektu. Par atpazīšanas objektu var būt persona, priekšmets, utt. Par subjektu uzrādīšana atpazīšanā var būt tikai persona, kura personīgi agrāk tieši uztvērusi atpazīšanas objektu.⁸¹ Pie tam viens no nozīmīgākiem un svarīgākiem aspektiem uzrādīšanā atpazīšanā ar tas, ka pirms minētas izmeklēšanas darbības veikšanas subjekts nedrīkst redzēt to objektu, kuru mēģinās atpazīt. Uzradāmajam objektam pirms uzrādīšanas ir jāatrod vēl divi tam līdzīgi viendabīgi objekti, lai subjekts varētu izvēlēties, kas sekmē darbības objektivitāti.

Lietderīgi veikt uzrādīšanu atpazīšanai kā sākotnējo izmeklēšanas darbību, gadījumos, ja ir aizturēta persona, kura visticamāk ir izdarījusi krāpšanas darbības, savā kārtā noliedz savu saistību ar krāpšanas izdarīšanu, bet lietā vēl nav iegūti pierādījumi, kuri apstiprinās vai noliegs minētas personas sakaru, līdzdalību minētajā noziedzīgajā nodarījumā.

Tātad, personas aizturēšanas gadījumā, kura izraisa pamatotas aizdomas par savu dalību krāpšanas izdarīšanā, it īpaši ņemot vērā to, ka cietušais vairāku gadījumos ir redzējis krāpšanas izdarītāju, uzrādīšanas atpazīšanas veikšana izmeklēšanas sākotnējā etapā ir visai

⁸¹ Autoru grupa A.Kavaliera vadībā Kriminālistika otrā daļa. Kriminālistikā taktika. Rīga, LPA, 2003.g.,155.lpp.

efektīva izmeklēšanas koordinēšanā pareizajā virzienā vai arī kopējas izmeklēšanas virzības pareizības vērtēšanā. Kaut gan šādi gadījumi notiek reti, jo aizdomas turētais cenšas krāpnieciskās darbības veikt tā, lai tos neatklātu un netiktu noskaidrota viņa personība, piemēram, izmantojot starpniekus. Par *piemēru var minēt gadījumu par līgumu slēgšanu starp uzņēmumu un SIA „Tele2” izmantojot pilnvarotas personas,- kas jau bija apskatīts augstāk.*

Augstāk norādīto sākotnējo izmeklēšanas darbību veikšanā, izņemot aptauju, bieži vien izmanto arī tehniskus līdzekļus.

3.3. Citu sākotnējo izmeklēšanas darbību veikšana krāpšanas izmeklēšanā

Pie citām sākotnējām izmeklēšanas darbībām var attiecināt: apskati, kratīšanu, izņemšanu, ekspertīzes noteikšanu (veikšanu).

Apskate ir izmeklēšanas darbība, kuras gaitā izmeklēšanas darbības veicējs tieši uztver, konstatē un fiksē kāda objekta pazīmes, kas iespējami saistītas ar izmeklējamo noziedzīgo nodarījumu.⁸² Vairāku gadījumā krāpšanas lietās tiek veiktas priekšmetu, dokumentu apskates.

Kratīšana- ir dažādu objektu piespiedu pārmeklēšana ar mērķi atrast un izņemt objektus (priekšmetus, personas), kam nozīme krimināllietā.⁸³ Tas veikšanas uzdevumi ir jaunu pierādījumu vākšana, jau esošo pierādījumu pārbaude, versiju pārbaude, ka arī nozieguma apstākļu pārbaude.⁸⁴

Krāpšanas lietās parasti tiek veiktas personas un telpas kratīšanas, un nolūks tam ir atrast krāpniecisko darbību rezultātā iegūtas mantas, vai arī priekšmetu, dokumentu konstatēšana, ar kuru palīdzību tika veikta krāpšana. Kā papildmērķi kratīšanai var minēt ziņu konstatēšana par jauno noziedzīgu nodarījumu gatavošanu.

Parasti kratīšanu kā sākotnējo izmeklēšanas darbību veic gadījumos, kad ir konstatēta aizdomās turētā personība, lai tas nevarētu iznīcināt par krāpšanas izdarīšanu liecinošas pēdas, piemēram, viltotus dokumentus, viltotus zīmogus, utt. Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 180. pantu, kratīšanu izdara ar izmeklēšanas tiesneša vai tiesas lēmumu⁸⁵, kurš tika pieņemts uz procesa virzītāja ierosinājuma un tam pievienotajiem materiālie pamata. Minētais aspekts, no vienas puses apgrūtinātu kratīšanas veikšanu sākotnējo izmeklēšanas darbību nozīmē, līdz ar ko Kriminālprocesa likuma normas paredz, ka neatliekamos gadījumos, kad novilcināšanas

⁸² Terehovičs, E.Nīmande, Kriminālistika. Kursa lekciju konspekts. Rīga, 2008.g., 63.lpp.

⁸³ Terehovičs, E.Nīmande, Kriminālistika. Kursa lekciju konspekts. Rīga, 2008.g., 87.lpp.

⁸⁴ Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И. Курс криминалистики издательство Высшэйшая школа, Минск, г.2000, с.151

⁸⁵ Latvijas Republikas 21.04.2005.g. likums "Kriminālprocesa likums" 180.pants, ar 04.02.2010.g. grozījumiem, Latvijas Vēstnesis Nr.193(4179).

dēļ meklējamie priekšmeti vai dokumenti var tikt iznīcināti, noslēpti vai sabojāti vai arī meklējamā persona var aizbēgt, kratīšanu var izdarīt ar procesa virzītāja lēmumu. Ja lēmumu pieņem izmeklētājs, tad kratīšanu izdara ar prokurora piekrišanu.⁸⁶ Tai skaitā lēmums par kratīšanas izdarīšanu nav nepieciešams arī veicot aizturamās personas kratīšanu.

Kratīšanas veikšanas sākotnējā izmeklēšanas posmā arī ir veicama, kad aizturētā persona par krāpšanas faktu, atzīst savu vainu un norāda uz minēta noziedzīga nodarījuma veikšanas līdzdalībniekiem. Jebkādai kratīšanas veikšanai ir labi jāsaprotas, kas ir viena no problēmas rašanas veicot kratīšanu izmeklēšanas sākumposmā, jo laika sagatavošanai var vispār nebūt. Līdz ar ko vienmēr jāatceras sekojoši kratīšanas veikšanā svarīgākie momenti:

1. meklējamā objekta un tā pazīmju precizēšana (piemēram, precīzi jāzina konkrētas meklējamās manta pazīmes, kura tika izkrāpta, vai ar kuru palīdzību krāpšana tika izdarīta);
2. personu loku precizēšana, pie kurām jāveic kratīšana (jāņem vērā, ka meklējamā manta var atrasties ne tikai pie aizdomas turētā, bet arī pie viņa līdzdalībniekiem, radniekiem, un citām ar viņu saistītām personām);
3. kratīšanas pamatotības novērtēšana (krimināllietā esošo materiālu kopums, kas norāda, ka tieši pie noteiktās personas un noteiktajā vietā atrodas meklējamā manta);
4. kratīšanas vietas noteikšana un precizēšana (vietu noskaidrošana, kur var atrasties meklējamā manta);
5. kratīšanas laika izvēle (ja pastāv iespēja, ka lietiskie pierādījumi var nozust vai tikt iznīcinātas, tad kratīšana ir jāveic sākotnējā izmeklēšanas etapā, neatliekot to uz vēlāku laiku);
6. kratīšanas dalībnieku izvēle (ņemot vērā to, ka personas, pie kurām tiks veikta kratīšana var pretoties, vai arī to, ka klātesošās personas var noslēpt vai iznīcināt pierādījumus, lai sekotu lai tas nenotiktu, kratīšana nav izdarāma vienatnē. Lai veiktu kratīšanu parasti kratīšana ir izdarāma 3-4 policijas darbinieku grupā).

Izņemšana ir izmeklēšanas darbība, kuras saturs ir lietai nozīmīgu priekšmetu vai dokumentu atņemšana, ja izmeklēšanas darbības veicējam ir zināms, kur vai pie kā atrodas konkrētais priekšmets vai dokuments un tos nav nepieciešams meklēt vai arī atrodas publiski pieejamās vietās.⁸⁷ Izmeklējot krāpšana lietas, parasti izņemšana ir attiecināma uz dokumentu, tai skaitā arī viltotu, atņemšanu, ka arī vai izkrāpto mantu atņemšanu. Bieži vien arī tiek izņemti viltoti zīmogi un spiedogi, ka arī dažādā veida iekārtas. Pēc dokumentu, priekšmetu izņemšanas parasti tiek noteiktas ekspertīzes (rokkraksta, dokumentu-tehniskās, daktiloskopiskās, odorologiskās), kuras arī veido sākotnējo izmeklēšanas darbību sastāvdaļu.

⁸⁶ Turpat

⁸⁷ Terehovičs, E.Nīmande, Kriminālistika. Kurasa lekciju konspekts. Rīga, 2008g., 92.lpp.

Veicot izņemšanu svarīgi lai tiktu izņemts tieši tā lieta, kuru izmeklēšanas darbības veicējs ir plānojis izņemt nevis šīs lietas kopiju vai viltojumu, tāpēc izņemšanas veicējiem ir rūpīgi jāapskata un jāizpēta izņemšanai paredzēto lietu, lai tie netiktu mānīti.⁸⁸ Tātad izņemšana, ka sākotnējā izmeklēšanas darbība ir ļoti noderīga ne tikai dokumentu izņemšanā, bet arī video, kurā ir atspoguļota persona, kura ir bija veikusi krāpnieciskās darbības, vai kura ir saistīta ar krāpšanas subjektu. Pēdējā laikā, video izņemšana ir plaši izplatīta sākotnējo izmeklēšanas veikšanas stadijā.

Visu augstāk izklāstīto sākotnējo izmeklēšanas darbību veikšana fiksācija notiek attiecīgi pieņemot procesuālo lēmumu vai fiksējot protokolā.

Uz augstāk izklāstītā pamata, var secināt, ka krāpšanas sākotnējo izmeklēšanas darbību būtība un specifika, ir cieši saistīta ar kriminālistisko taktiku, ka arī krāpšanas raksturojumu, gan raksturojumu krimināltiesībās, gan kriminālistikā. Tieši kriminālistikas taktika piedāvā vairāku sākotnējo izmeklēšanas darbību klāstu, kuras ir pielietojamas pirmstiesas izmeklēšanās sākotnējā etapā, ņemot vērā lietas (situācijas) apstākļus, ar nolūku atklāt patiesību, noskaidrot vainīgas personas un iegūt pierādījumus par personas vainu krāpšanā. Nav noteiktas secības, kurā ir jāveic izpētītas izmeklēšanas darbības, kas pamatojas arī ar to, ka nepastāv divu vienādu noziedzīgu nodarījumu.

Lai veicinātu efektīvāku pirmstiesas izmeklēšanu, kuras sastāvdaļa ir arī sākotnējo izmeklēšanas darbību veikšana, pēc autores domām, būtu lietderīgi veikt izmaiņas Kriminālprocesa likumā par dažādām izmeklēšanas darbībām, kuru veikšanai ir nepieciešama prokurora vai izmeklēšanas tiesneša atļauja, laika ekonomijas nolūkā.

Uz minētā pamata, autore piedāvā rast iespēju palielināt izmeklēšanas darbību veicinošo apstākļu finansējumu, lai iegādātos nepieciešamo tehnisko aprīkojumu, tai skaitā izveidotu elektroniskās datubāzes, un citu nepieciešamo aprīkojumu.

⁸⁸ Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И. Курс криминалистики издательство Высшэйшая школа, Минск, г.2000, с.157

KOPSAVILKUMS

Diplomdarbā ir pētīti jautājumi, kas saistīti ar krāpšanas raksturojumu un pirmstiesas izmeklēšanas veikšanas kārtību un īpatnībām

Darba mērķis un izvirzītie uzdevumi darba izstrādes laikā veiksmīgi tika sasniegti un realizēti. Kā rezultātā daba autore izvirza sekojošus secinājumus:

1. Izdarot secinājums par krāpšanas izpratni (raksturojumu) var noteikt, ka tas ir noziegums pret īpašumu jeb mantisks noziegums. Galvenās krāpšanas pazīmes ir mantkārīgs nolūks; mantas vai tiesības uz mantas pieņemšana notiek bez atlīdzības; tas tiek izdarīts ļaunprātīgi izmantojot uzticēšanos vai/un ar viltu. Krāpšanas objekts ir īpašums, personas mantiskās intereses, savukārt nozieguma priekšmets ir jebkāda sveša manta, gan kūstama, gan nekūstama un/vai tiesības uz mantu, kas atšķir krāpšanu no vairākiem citiem noziedzīgiem nodarījumiem. Krāpšanas izdarīšanas veidi var būt dažādi, sakot ar personas uzticības iegūšanu (pārliecināšanu) un beidzot ar viltus (viltotu dokumentu) izmantošanu izmantojot fiktīvus uzņēmumus. Galvenais krāpšanas lietā, kas atšķir to citām tai līdzīgiem noziedzīgiem nodarījumiem ir tas, ka maldinātā persona mantu vai tiesību uz šādu mantu atdod labprātīgi (brīvprātīgi). Cēloņi minēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanai var būt visdažādākie, nosacīti tos var iedalīt trīs grupās: finansiālas grūtības; kaitīgie ieradumi; ar darbu saistīti aspekti. Subjekti krāpšanas lietās, kas kvalificējas pēc Krimināllikuma 177.panta, parasti ir pilngadīgas personas, kurām lielākoties ir augstākā izglītība, bet var arī būt izņēmumi. Krāpšanas objektīvas puses specifiskās pazīmes ir tas, ka ā tiek veikta ļaunprātīgi izmantojot uzticību vai ar viltu. Liela loma krāpšanas lietās ir veltīta tas kvalifikācijai un izmeklēšanas veikšanai, kuras cieši saistītas ne tikai ar to krimināltiesisko raksturojumu, bet arī ar kriminālistisko. Jo tieši kriminālistiskais raksturojums palīdz noteikt krāpšanas izmeklēšanas pareizu virzienu un lietderīgāko izmeklēšanas darbību pielietošanu.

2. Krāpšanas izmeklēšana ir saistīta ar likumības, tiesiskuma un procesuālās kārtības ievērošanu, kurai neatņemama sastāvdaļu veido krāpšanas krimināltiesisks un kriminālistisks raksturojums. Izmeklēšanu var veikt kompetentas iestādes, minētajā darbā autore ir aplūkojusi Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa darbību. Saņemot informāciju sākumposmā veido tas pārbaude, analīze, noziedzīgā nodarījuma sastāva esamības izpēte un procesuālā lēmuma pieņemšana: vai nu uzsākt kriminālprocesu, vai nu izbeigt. Savukārt jau uzsāktajā kriminālprocesā izmeklēšanas laikā tiek veiktas procesuālas darbības, uz kuru pamata procesa virzītājs vai nu izbeidz kriminālprocesu, vai nu aptur, vai arī nodot to prokuroram kriminālvajāšanas uzsākšanai.

3. Neatņemamu daļu no augstāk minētā veido sākotnējo izmeklēšanas darbību veikšana, no kuru pielietojanas (izdarīšanas) secības un taktisko paņēmieni izvēles (kas ir atkarīga no krāpšanas kriminālistiskā raksturojuma- izmeklējamās situācijas apstākļiem), ir atkarīgs izmeklējamā noziedzīga nodarījuma izmeklēšanas iznākums.

Izstrādājot darbu, autoram rādās vairāki priekšlikumi, ka varētu palīdzēt un atvieglo krāpšanas kā noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju, ka arī uzlabot pirmstiesas izmeklēšanas veikšanu un tajā pielietojamo sākotnējo izmeklēšanas darbību lietderību:

1. Pirmkārt ir jāizdara grozījumi likumdošanā, piemēram, Krimināllikuma normās iekļaujot atsevišķu pantu, kurā būtu paredzēta kriminālatbildība par krāpšanas izdarīšanu izmantojot viltotus dokumentus. Tai skaitā minēto pantu nodalot daļās: pirmajā daļā būtu paredzēta kriminālatbildība par krāpšanas izdarīšanu izmantojot viltotus dokumentus, kuru pati persona ir viltojusi, savukārt otrajā nodaļā paredzot kriminālatbildību par krāpšanas izdarīšanu izmantojot viltotus dokumentus, gadījumā ja personai ir zināms, ka tie ir viltoti. Pēc autores domām, minēta panta iekļaušana Krimināllikumā atvieglotu krāpšanas kā noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju, lai nerastos izmeklēšanas laikā strīdīgie jautājumi par kopības esamību vai neesamību: krāpšanas izdarīšanā ar dokumentu viltošanu, ka arī viltotu dokumentu izmantošanu gadījumos.
2. Balstoties uz tiesu prakses pamata, diplomdarba autore piedāvā Krimināllikumā iekļaut pantu, kurā būtu atrunāts, ka mantiskā rakstura pakalpojumu izkrāpšana nav atzīstama par krāpšanu kā noziedzīgu nodarījumu un par to ir paredzēta civiltiesiskā atbildība.
3. Kas attiecas uz krāpšanas krimināltiesisko raksturojumu, autorprāt Krimināllikuma normas būtu jāpapildina ar nosacījumiem, kuriem pastāvot, bez jebkādam ierunām krāpšana būs nošķirama no civiltiesiskā strīda.
4. Ņemto vērā to, krāpšana pēc savas būtības ir diezgan sarežģīts noziedzīgs nodarījums, kas arī atsevišķo gadījumos prasa procesa virzītāja papildus zināšanas atsevišķajās jomās, tad būtu lietderīgi rīkot mācību lekcijas, kuros tiktu analizēti un izskatīti krāpšanas gadījumi, piemēram, kredītiestāžu darbības jomā, komercdarbību jomā, utml., kas savā ziņā veicinās izmeklēšanas efektivitāti.
5. Ņemot vērā to, ka pie dažādām izmeklēšanas darbībām ir nepieciešama prokurora vai izmeklēšanas tiesneša atļauja, kas dažreiz apgrūtina sākotnējo darbību ātrāko veikšanu, kas ietekmē pirmstiesas izmeklēšanas intensitāti, diplomdarba autore piedāvā veikt grozījumus likumdošanā, kas atvieglotu darbību veikšanas priekšnosacījumus, laika ekonomijas nolūkā.
6. Neskatoties uz to, ka pašlaik Latvijas valsts atrodas grūtā ekonomiskā situācija, diplomdarba autore piedāvā rast iespēju palielināt izmeklēšanas darbību veicinošo

apstākļu finansējumu, lai iegādātos nepieciešamo tehnisko aprīkojumu, tai skaitā izveidotu elektroniskās datubāzes, un citu nepieciešamo aprīkojumu.

7. Papildus augstāk norādītam, pēc autores domām būtu jānodrošina ciešāku sadarbību starp izmeklēšanas iestādēm, valsts un nevalstiskām organizācijām, nolūkā efektīvāk krāpšanas novēršanu, atklāšanu un apkarošanu.

АННОТАЦИЯ

Темой дипломной работы является «Порядок и особенности досудебного расследования мошенничества».

Досудебное расследование мошенничества имеет особенности, которые становятся понятными при анализе его уголовно-правовой и криминалистической характеристики и последующем рассмотрении тактики проведения следственных действий, на основании чего целью дипломной работы является: изучая правовое законодательство (базу), различного вида публикаций в юридической литературе, а также практической работы правоохранительных органов, проанализировать и изучить характеристику мошенничества, согласно 177-ой статьи Уголовного закона, а также порядок и особенности досудебного расследования мошенничества, в результате чего выявить нормативные неточности и проблемы в этой области.

Для достижения цели работы, автор выдвигает ряд задач - исследование уголовно-правовой и криминалистической характеристики мошенничества, которые отличают его от других преступлений, а также изучение и анализ порядка и особенностей досудебного расследования в области мошенничества; в том числе анализ первоначальных следственных действий, которые проводятся на начальном этапе досудебного расследования мошенничества; и выявление проблем снижающих их эффективность применения.

В первой части работы проанализирован состав преступления мошенничества, раскрываются признаки мошенничества, которые отличают мошенничество от других преступных деяний; приемы и способы мошеннических действий, а также выявляются автором проблемы связи с квалификацией мошенничества и возможные их способы решения.

Во второй части работы дан анализ порядка и особенностей досудебного расследования мошенничества, целью которого являются обнаружение истины, поиски доказательств. Выявлены проблемы связанные с ведением досудебного расследования и представлены варианты их решения.

Третья часть работы содержит рассмотрение и способы тактического применения начальных следственных действий и их процессуальное проведение, также значимость и особенности в расследовании мошеннических преступлений. Выявлены проблемы связанные с их применением в досудебном расследовании.

При разработке дипломной работы, в связи с многообразием видов мошенничества, изложенные проблемы не являются исчерпывающими. Они требуют дальнейшей теоретической и законодательной разработки.

ANNOTATION

The theme of the diploma paper is „Procedure and peculiarities of pre-trial investigation of the fraud”.

Pre-trial investigation has the peculiarities which become intelligible due to the analysis of its legal-criminal and forensic characteristics with the further examination of the tactics of conduction of investigatory actions, on the basis of which the aim of the diploma paper is to discover the normative inaccuracies and problems in this field through studying such aspects as the legislation (basis), different kinds of publications from the juridical literature, the practical work experience of law enforcement authorities, making analysis and studying the characteristics of the fraud according with Criminal law 177.article, as well the procedure and peculiarities of pre-trial investigation of the fraud.

To achieve the aim of the paper the author raises a number of tasks – research of legal-criminal and forensic characteristics of the fraud, which makes it different from other types of crimes, also studying and analyzing of the procedure and peculiarities of pre-trial investigation of the fraud, which include the analysis of primary investigatory actions, taking place during the primary stage of pre-trial investigation of the fraud, as well as revelation of the problems which diminish the effectiveness of its application.

The first part of the paper provides the corpus delicti of the fraud, reveals the peculiarities of the fraud, which make it different from other types of crimes; tricks and methods of the fraud, the author also reveals the problems connected with the qualification of the fraud and their possible solutions.

The second part of the paper deals with the analysis of the procedure and peculiarities of pre-trial investigation of the fraud, and the aim of this is to discover the verity and find evidences. The problems of pre-trial investigation and their possible solutions are discovered there as well.

The third part of the paper contains examination and methods of the tactical application of primary investigatory actions and the way of their legal procedure, also importance and peculiarities of the investigation of the fraud. The problems of their application in pre-trial investigation are discovered there as well.

Due to the variety of different types of the fraud, the problems stated in the process of the research in the frame of this paper, are not exhaustive. Those problems ask for further theoretical and legal elaboration.

IZMANTOTAS LITERATŪRAS UN JURIDISKO AKTU SARAKSTS

Literatūra:

- Autoru grupa profesora A.Kavaliera vadībā, Kriminālistika otra daļa Kriminālistiskā taktika, Rīga, LPA 1998.g.
- Autoru grupa profesora A.Kavaliera vadībā, Kriminālistika. Noziegumu izmeklēšanas metodika, Rīga, LPA 2000.g.
- Autoru kolektīvs, Kriminālprocesuālie termiņi pirmstiesas izmeklēšanā, Rīga, LPA 2006.g.
- Bulgakova I., Izmeklēšanas izpratne un saturs pirmstiesas procesā, monogrāfija, Rīga, „Multineo” 2006.g.
- Dombrovskis R., Kriminālistikas teorētiskie pamati, Rīga, „Biznesa augstskola Turība”, 2003.g.
- Judins A., Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca, Rīga, RaKa, 1999.g.
- Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A., Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs 3.sevišķā daļa, Rīga, „AFS” 2007.g.
- Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A., Krimināltiesības. Sevišķā daļa, trešais papildinātais izdevums, Rīga, Tiesu namu aģentūra 2009.g.
- Ķipēna K., Vilks A., Kriminoloģija, Rīga, Nordik 2004.g.
- Liholaja V., Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. 2.grāmata, Rīga, Tiesu namu aģentūra 2007.g.
- Liholaja V., Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija. Likums.Theorija.Prakse., Rīga, Tiesu namu aģentūra 2003.g.
- Liholaja V., Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas teorētiskie pamati un prakse, Rīga, „AFS” 2001.g.
- Meikališa Ā., Pirmstiesas izmeklēšana, Rīgā, „Biznesa augstskola Turība” 2001.g.
- Mežulis D., Īpašuma krimināltiesiskā aizsardzība, Rīgā, „Biznesa augstskola Turība” 2006.g.
- Mežulis D., Īpašuma krimināltiesiskās aizsardzība, Rīga, Jumava 1997.g.
- Strada-Rozenberga K., Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa, Rīga, „Biznesa augstskola Turība” 2002.g.
- Terehovičs V., Nīmande E., Kriminālistika. Kursa lekciju konspekts, Rīga 2008.g.
- Zlakomānovs N., Krimināllietas ierosināšana, lekcija, Rīga, LPA 1996.g.
- Андреев И.С., Грамович Г.И., Порубов Н.И., Курс криминалистики, Минск, издательство Высшэйшая школа 2000.
- Балашов Д.Н., Балашов Н.М., Маликов С.В., Высшее образование: Криминалистика, Москва, ИНФРА-М г.2005.

Лопашенко Н., Преступления против собственности: Теоретико-прикладное исследование, Москва, ЛексЭст г.2005.

Руководитель авторского коллектива Яблоков Н.П., Криминалистика, издательство БЕК 1995.

Чувилев А.А., Спарк М., Уголовный процесс, Москва г.1998.

Atsevišķi raksti grāmatu ietvaros vai internetā

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Judikatūras nodaļas Dr. jur, asociētais profesors A.Judins „Tiesu prakse lietās par krāpšanu”. Pieejams: <http://www.at.gov.lv>

Krastiņš U. Mantisko nodarījumu teorētiski praktiski kvalifikācijas jautājumi. Jurista Vārds Nr.44., 22.11.2005.

Normatīvie akti

Latvijas Republikas 21.04.2005.g. likums "Kriminālprocesa likums" ar 04.02.2010.g. grozījumiem, Latvijas Vēstnesis Nr.19(4211)

Latvijas Republikas 17.06.1998.g. likums "Krimināllikums" ar 23.12.2009.g. grozījumiem, Latvijas Vēstnesis Nr.193(4179)

Latvijas Republikas Civillikuma ceturtnā daļā- saistību tiesības, ar grozījumiem 01.07.2009.g. Latvijas Vēstnesis, Ziņotājs 1

Latvijas Republikas Civillikuma trešā daļā- lietu tiesības, ar grozījumiem 01.01.2003.g., Latvijas Vēstnesis, Ziņotājs 29

Latvijas Republikas Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6 „Par kriminālsodu politikas koncepciju” ar 11.08.2010.g. grozījumiem, Latvijas vēstnesis Nr.128(4320)

Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes priekšnieka I.Ķuža pavēle Nr.1186, no 08.09.2009.g., Rīga

Уголовно-Процессуальный Кодекс Республики Беларусь. Pieejams: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?regnom=2002&oidn=0SO0LPBJZ#0SO0LPBJZ

Juridiskās prakses materiāli

Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā SKK – 82/2010 no 18.03.2010.g.

Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā nr. SKK-586/2008 no 29.10.2008., pieejams: www.at.gov.lv

Iekšlietu ministrijas Iekšējās integrētās informācijas sistēmas dati, nav publicēts

Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa krimināllieta Nr.11087****09, nav publicēts.

Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa kriminālprocess Nr. 1137****09, nav publicēts.

Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas Centra iecirkņa atteikuma materiāls Nr. ***, 2010.g., nav publicēts.

Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Rīgas centra iecirkņa kriminālprocess Nr.11088****09, nav publicēts.

Dokumentārā lapa

Diplomdarbs „**Krāpšanas pirmstiesas izmeklēšanas kārtība un īpatnības**”
izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Nadežda Griņeviča

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Dr.iur., doc. Elita Nīmande

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedra

Metodiķe:

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

Komisijas sekretāre: